

Vergaderjaar 2018–2019

27 925

Bestrijding internationaal terrorisme

Nr. 653

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 3 juli 2019

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, de vaste commissie voor Defensie en de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking hebben op 28 mei 2019 overleg gevoerd met mevrouw Bijleveld-Schouten, Minister van Defensie, de heer Blok, Minister van Buitenlandse Zaken, en mevrouw Kaag, Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, over:

- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 18 april 2019 inzake voortgangsrapportage over de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak in 2019 (Kamerstuk 27 925, nr. 651);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 9 mei 2019 inzake reactie op het verzoek van het lid Voordewind, gedaan tijdens de regeling van werkzaamheden van 2 april 2019, over de uitspraak van de rechter dat Ahrar al-Sham een terroristische organisatie is (Kamerstuk 32 623, nr. 258);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 28 mei 2019 inzake Turkse inzet tegen de terroristische organisatie ISIS (Kamerstuk 27 925, nr. 652).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Pia Dijkstra

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Aukje de Vries

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Toor

Voorzitter: Voordewind
Griffier: Van Toor

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Belhaj, Bosman, Van Helvert, Karabulut, Ploumen, De Roon, Van der Staaij en Voordewind,

en mevrouw Bijleveld-Schouten, Minister van Defensie, de heer Blok, Minister van Buitenlandse Zaken, en mevrouw Kaag, Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Aanvang 18.32 uur.

De voorzitter:

Goedenavond allemaal. Ik heet de drie bewindspersonen en hun ondersteuning van harte welkom. Ik heet ook de Kamerleden en het publiek van harte welkom. We houden een AO over de voortgangsrapportage over de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak en Syrië. Daartoe hebben wij de tijd tot 21.30 uur. Ik stel een spreektijd van vijf minuten voor. Dat is ruim en daarom moeten de interrupties, maximaal twee onderling, echt kort zijn. We hebben met drie ministers te maken, dus er is ruim de tijd nodig voor hun antwoorden.

Ik geef mevrouw Bouali het woord.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Voorzitter, het is een sympathiek voorzetje, maar dit is niet aan de orde. Misschien op Valentijnsdag.

De voorzitter:

Sorry, mevrouw Belhaj namens D66. Bouali is ook van D66, maar goed, het wordt alleen maar erger als ik hierop doorga. Het woord is aan mevrouw Belhaj.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Dank u wel, voorzitter. Na de succesvolle operatie rondom Hajin afgelopen maart is ISIS militair verslagen. Daarmee is de facto het laatste stukje grondgebied van ISIS heroverd. De vraag die nu rijst, is hoe de dreiging van ISIS voorgoed kan verdwijnen. Hoe kan wederopbouw duurzaam vorm krijgen, zodat extremisme geen zoden aan de dijk kan zetten, noch in Syrië, noch in Irak, noch in de nabije regio en de rest van de wereld? Nog altijd beschikt ISIS over aanzienlijke financiële reserves, beschikbaar voor duizenden strijders en sympathisanten.

Daarnaast is het ook van belang om breder te kijken dan ISIS alleen. De herovering van Iraaks grondgebied op ISIS legitimeert straffeloosheid van anderen niet. Humanitair oorlogsrecht geldt voor alle partijen, zowel voor ISIS, als de Iraakse troepen, als de door de VS geleide coalitie. Graag zou ik een onomwonden reactie van de ministers willen hebben en een toelichting op de manier waarop zij hierop toezien.

Voorzitter. Drie concrete aspecten van de post-ISIS-periode in Irak en de huidige situatie in Syrië wil ik er graag uitlichten. Allereerst de politiek-militaire situatie in de regio. Ten tweede de vervolging en berechting van ISIS. Tot slot het aspect van burgerslachtoffers.

Voorzitter. Nu ISIS militair gezien verslagen is en geen factor van militaire macht meer kan zijn, moet er zo veel mogelijk ruimte worden gecreëerd voor duurzame wederopbouw in samenspraak met de lokale bevolking. Tegelijkertijd is het goed om voorop te stellen dat de veiligheidssituatie in de regio uiterst fragiel en complex is. Bovendien wordt de geboekte voortgang bemoeilijkt door de ondermijnende en soms tegenstrijdige invloedssferen van regionale machten. Wil wederopbouw een kans krijgen, dan moeten veiligheid en stabiliteit gewaarborgd worden. Dit

laatste kan niet worden bewerkstelligd zonder een eenduidige dreigingsanalyse. Daarover stel ik een aantal vragen.

Hoe kan het dat de Amerikaanse commandant spreekt van een verhoogd dreigingsniveau in Irak, waardoor de trainingsmissie wordt opgeschort, terwijl de Britten melden dat er geen sprake is van verhoogde dreiging? Kunt u concreet zonder de operationele veiligheid in gevaar te brengen ingaan op de verschillen in het dreigingsbeeld en wordt dit ook in de Europese Unie gedragen? Bent u het met D66 eens dat een gezamenlijk standpunt van belang is voor de geloofwaardigheid en het welslagen van alle inspanningen?

Voorzitter, dan mijn tweede punt: het berechten en vervolgen van ISIS. Dat ISIS-strijders zich mogelijk schuldig hebben gemaakt aan genocide en misdaden tegen de menselijkheid is niet geheel ondenkbaar. Kan de Minister van Buitenlandse Zaken zijn appreciatie geven van het Zweedse initiatief tot oprichting van een tribunaal om IS-strijders te vervolgen? Voor D66 is het kraakhelder: daders moeten worden berecht; impunititeit bemoeilijkt wederopbouw en werkt extremisme in de hand. Het laatste dat wij moeten willen, is dat oud-IS-strijders onder de radar verdwijnen.

De voorzitter:

Mevrouw Ploumen heeft daar een vraag over.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik heb een vraag over dat tribunaal. Ik ben het er zeer mee eens dat gerechtigheid moet geschieden en ik vind ook dat zo'n tribunaal daar een mogelijke vorm voor zou kunnen zijn, maar in de krant lezen we het afgelopen weekend een interview met de VN-gezant in Irak, mevrouw Hennis. Zij vroeg zich hardop af – ik zeg het in mijn eigen woorden – of we de regio wel zo moeten belasten met zo'n tribunaal. En ik vraag mij dat ook af. Ik denk dat het een vraag is die wij misschien delen. Hoe kijkt mevrouw Belhaj daartegen aan?

Mevrouw Belhaj (D66):

Ik heb dat bericht inderdaad gezien. Dat is nu precies de reden waarom ik eraan hecht, hier vandaag aan te geven dat wij dat wel belangrijk vinden en dat het belangrijk is dat de Minister van Buitenlandse Zaken helder aangeeft hoe hij dat ziet. Het is goed als mensen met een bepaalde verantwoordelijkheid in interviews hun reflecties geven, maar wij vinden dit een heel goede manier om straffeloosheid en tegelijkertijd wetteloosheid te kunnen oplossen. Jullie hebben er ook vaker over gesproken in de commissie dat het heel moeilijk kan zijn als je een neutrale rol wilt kunnen vervullen, zodat iedereen uiteindelijk een gevoel van vertrouwen kan hebben in hoe je omgaat met alle oorlogsslachtoffers die daar gevallen zijn.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Mijn fractie heeft ook een motie gesteund – ik meen van collega Van Helvert – die de Minister oproep om die optie te onderzoeken. Tegelijkertijd weten we uit ervaring – bijvoorbeeld van het akkoord van Arusha, waar ook een tribunaal in zat, naar aanleiding van de genocide in Rwanda – dat het heel erg lang duurt. De vraag is of we daarnaast niet ook andere opties zouden moeten onderzoeken. Zou mevrouw Belhaj zich kunnen scharen achter een oproep of een vraag die ik zo hierover aan de Minister ga stellen? Ik probeer u niet in een hoek te drijven, mevrouw Belhaj. Ik probeer echt te bedenken... We weten dat het gewoon heel erg lang duurt, al willen we daar de Minister natuurlijk wel over horen. Maar het is misschien toch verstandig om, mede met inachtneming van de opmerkingen van mevrouw Hennis, ook een plan B te ontwikkelen.

Mevrouw Belhaj (D66):

Ja, ik ken mevrouw Ploumen als een vrouw die altijd een plan B heeft, dus ik ben heel nieuwsgierig wat ze daar straks over gaat zeggen. Ik denk dat het wel helder is voor veel mensen dat een tribunaal bijna romantisch – daarmee wil ik het niet devalueren – bedacht is, met alle goede bedoelingen, maar dat het natuurlijk niet altijd op die manier uitpakt als het heel lang duurt. Er zijn ook alternatieve vormen, waarmee je recht kunt doen aan de verwerking en aan het vergevingsproces dat soms nodig is. Daar zijn hele goede voorbeelden van. Wellicht gaat mevrouw Ploumen straks voorstellen dat je je moet afvragen wat het beste zou werken in die context en wat de bevolking zelf ook een goed idee vindt. Als er iets evident is, is het wel dat de bevolking achter die vorm moet kunnen staan, dat het niet een idee van het Westen alleen kan zijn. Dus ik kijk uit naar de voorstellen van mevrouw Ploumen. Ik denk dat de Minister wel meegeëluisterd heeft en misschien ook de behoefte heeft om iets meer reflecties te geven over de verschillende mogelijkheden die er zijn met betrekking tot het bestraffen of het vergeven.

De voorzitter:

Gaat u verder met uw betoog.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Voorzitter. Tot slot de kwestie rondom burgerslachtoffers. Dat het maximale moet worden gedaan om burgerslachtoffers te voorkomen, staat buiten kijf. Tegelijkertijd moet wat ons betreft gestreefd worden naar maximale publieke transparantie. D66 en de collega's van de SP vragen al jaren om meer transparantie over burgerslachtoffers. Recent heb ik hier ook weer Kamervragen over gesteld, aangezien er een krantenartikel verscheen over de ervaringen van F-16-vliegers, waaruit ik de indruk kreeg dat er blijkbaar veel meer openheid gecreëerd kon worden dan wij in eerste instantie dachten.

Transparantie en een goede verantwoording zijn van essentieel belang. Mijn vraag is of de Minister van Defensie het met mij eens is dat Nederlandse burgers het recht hebben om te weten welke strijd er in hun naam wordt gevoerd en tegen welke prijs. Is de Minister van Defensie het met D66 eens dat het natuurlijke proces van een rechtsgang voor slachtoffers vrij en onverwijld behoort te gaan? Door het niet-vrijgeven van de data en locaties van bombardementen kunnen slachtoffers niet achterhalen in welke gevallen Nederland verantwoordelijk was. Dat wordt ook zichtbaar in verschillende rapporten, waarin Nederland een bijzondere positie inneemt, en dat bedoel ik niet positief.

Tot slot maakt publieke transparantie het mogelijk dat er onderzoek wordt gedaan en lessen worden getrokken. Kan de Minister van Defensie ingaan op de vraag waarom Nederland tot op heden niet volledig transparant wil zijn in het vrijgeven van de locatie, ondanks de recente verbeteringen in het beleid van de VS en ook het United Kingdom met betrekking tot de burgerslachtoffers?

De voorzitter:

Mevrouw Karabulut heeft daar nog een vraag over.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Ik ben wel benieuwd naar waar D66 op dit moment staat, want het belangrijkste argument voor het kabinet om tot nu toe die gegevens, de waarheid over die bombardementen en de gevolgen daarvan niet vrij te geven, was het veiligheidsargument. Niemand wil de veiligheid van militairen in gevaar brengen, maar nu rapporteren het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, waar we onlangs als Kamercommissie zijn geweest, dat het vrijgeven van die data niet tot veiligheidsproblemen leidt. Deelt u de mening dat wij dit om die reden zouden moeten kunnen afdwingen, mocht het kabinet nog steeds niet willen meewerken?

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Afdwingen betekent in een democratie altijd dat je een meerderheid moet hebben. Dat is in deze Kamer altijd een spannende exercitie. Gezien deze nieuwe ontwikkelingen, denk ik dat het belangrijkste is dat de Minister van Defensie evenals de Minister van Buitenlandse Zaken zich uitgedaagd voelen om een poging te doen om aansluiting te vinden bij belangrijke grote coalitiepartners en om recht te doen aan de al enige tijd bij een aantal politieke partijen in deze Kamer levende behoefte om die data en die locaties wel vrij te geven. Dat zou het mooist zijn. Anders hebben we de mogelijkheid om moties in te dienen en dergelijke, maar ik en vele anderen proberen nu al een tijdje de vinger erachter te krijgen. Airwars is een organisatie die daar heel actief in is. Je kunt zeggen dat dat fantasistisch is, maar het is natuurlijk bizar dat Airwars actief moet zijn voor Nederland. Dat moet je te denken geven: is dat een goed signaal? Ik denk dat Nederland in die rapporten al evident een bijzondere positie innam en dat dit echt wel het moment is om daar gewoon mee te kappen en maximale transparantie na te streven, maar ik reken vandaag op de goede houding of de goede behoefte om daar helderheid over te geven.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Dank. Dat doet mij deugd. Een heel aantal partijen doet dat verzoek, maar ik denk dat het nog belangrijker is dat ik uit deze woorden kan opmaken dat ook D66 nog steeds achter die openheid en het vrijgeven van data en locaties staat en dat de Minister haar beleid mogelijk kan herzien en ontwikkelen, mede in navolging van haar bondgenoten. Maar daar komen we straks nog wel over te spreken.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Ik hoop van harte dat het niet nodig is om daar moties over in te dienen, maar als dat moet, dan moet dat maar. Ook daar hebben we wel een meerderheid voor nodig.

Voorzitter, daarmee ben ik aan het einde van mijn betoog gekomen.

De **voorzitter**:

Ik dank u wel. Ik zie nog een vraag van de heer Bosman.

De heer **Bosman** (VVD):

Met dit soort acties kijkt het Openbaar Ministerie altijd mee. Het Openbaar Ministerie doet hier zorgvuldig onderzoek naar, beoordeelt dat en vervolgt desnoods daar waar er problemen of zorgen zijn ten aanzien van foutieve inzet of daar waar fouten zijn gemaakt. Heeft mevrouw Belhaj vertrouwen in het Openbaar Ministerie?

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Het wordt nu toch een beetje spannend. Het antwoord is uiteraard ja, maar het bijzondere is natuurlijk dat er zorgvuldig onderzoek is gedaan. Nederland heeft inderdaad een heel interessant model met degelijkheid en goed onderzoek. Maar nu is ook gebleken – dat is eigenlijk fascinerend – dat burgers soms zelf iets kunnen constateren en melden: hé, hier is iets gebeurd; wie heeft dat eigenlijk gedaan? Als jij niet kunt traceren waar dat vandaan komt, dan wordt het heel moeilijk om eventueel de stap te maken en aan te kloppen bij een land om te zeggen: misschien hebben jullie het gemist, maar ik ga ervan uit dat ik het kan vertrouwen en er is daar iets afschuwelijks gebeurd. Als het toch gebeurt en als je per ongeluk een schoolgebouw hebt geraakt, wat afschuwelijk zou zijn omdat we het dan met name over kinderen hebben, zou ik niet weten waarom je de mensen die slachtoffer zijn, niet de mogelijkheid zou willen bieden om bij Nederland aan te kloppen. Ik zou niet weten waarom je dat niet zou willen. De vraag is dus eigenlijk niet aan mij gericht. De vraag is aan u gericht: waarom bent u zo bang voor transparantie?

De heer **Bosman** (VVD):

Nu wordt toch een beetje een zweem opgeworpen van een doofpot, alsof we geen actie ondernemen als scholen geraakt worden. Hier wringt de schoen een beetje in die zin dat je misschien niet helemaal weet hoe het werkt als zo'n F-16 terugkomt met zijn videotapes en wie en wat daar allemaal naar kijkt. Er wordt gewoon frame voor frame teruggekeken. Er wordt een battle damage assessment gemaakt. Er wordt gecontroleerd of alle targetcoördinaten correct zijn ingevoerd. Dat is allemaal terug te zien op de tape. Dat is allemaal zeer herkenbaar terug te herleiden op alle kaarten en alle zaken die er zijn. En de officier van justitie kijkt dus mee. Dan verbaast het mij een beetje dat mevrouw Belhaj hier toch een beetje de suggestie opwerpt dat de F-16 bommen rondslingert die dan op plekken terechtkomen en dat er dan achteraf wordt gezegd: die waren niet van ons.

De **voorzitter**:

En uw vraag?

De heer **Bosman** (VVD):

Mijn vraag is: ik hoop dat ze dat verre van zich werpt.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Wat ik verre van mij werp, is dat als eerst iemand een vervelend frame neerzet, ik dan vervolgens moet aangeven dat ik daar niet van ben. Dat ga ik niet doen. Ik kies mijn woorden heel zorgvuldig. Het punt van burger-slachtoffers en het streven naar transparantie en openbaarheid betreft niet per se het ter discussie stellen van hoe onze militairen hun werk doen. Dat vind ik echt een hele slechte vergelijking. Ik laat mij ook niet in die positie dwingen. Ik ga ervan uit dat mensen integer hun werk doen maar ik ga er ook van uit dat mensen het recht moeten hebben om te weten wat er is gebeurd. U bent bang voor transparantie. Als u zegt dat het allemaal zo goed op orde is, dan is het aan u om daar uiting aan te geven en te zeggen: ik streef ook naar die transparantie, want ik weet dat het op orde is.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Karabulut namens de SP.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Voorzitter. Het door Islamitische Staat uitgeroepen kalifaat is ten onder, maar IS is verre van verslagen, is weer ondergronds gegaan en is nog altijd in staat veel en grote aanslagen te plegen. Duizenden strijders heeft de organisatie nog altijd in Irak en Syrië en in buitenlandse filialen, bijvoorbeeld in Afghanistan, waar strijders uit Irak en Syrië zich bij hebben aangesloten. Daar is ook sprake van snelle groei. Kan de Minister hierop reageren?

Daarnaast is het probleem waarom IS een aantal jaren geleden kon uitgroeien tot een effectieve moordmachine nog in de verste verte niet opgelost. Zoveel erkent ook de Minister in zijn brief. Daarin staat dat de voedingsbodem voor gewelddadig extremisme nog steeds aanwezig is en dat dit in Irak vooral voortkomt uit een achterstelling van soennieten op allerlei terreinen. Dit probleem wordt niet opgelost. Ook dat valt af te leiden uit de brief van de Minister. Hij schrijft dat de Iraakse begroting voor 2019 laat zien dat het voor de regering lastig is om beide doelen, te weten de strijd tegen IS en de wederopbouw van het land, tegelijk te realiseren. Er is dus geen geld voor wederopbouw, wat overigens ook nog eens bemoeilijkt wordt door de zware economische sancties van de Verenigde Staten tegen buurland Iran, die ook Irak raken. Ik vraag mij af hoe de Minister reflecteert op het gegeven dat er geen oplossing binnen handbereik is en op het gegeven dat bondgenoten, waaronder de VS en in

de regio bijvoorbeeld Turkije, die oplossing bemoeilijken zo niet tegenwerken.

Voorzitter. Burgerslachtoffers. Het is hartstikke goed en belangrijk en echt een zegen voor de regio dat het kalifaat niet meer bestaat, maar er zijn wel hele steden verwoest. En dat is pijnlijk. Dat leed is ook pijnlijk. Amnesty International kwam vorige maand samen met Airwars met een onderzoek naar burgerslachtoffers tijdens de herovering van Raqqa. Voor de zoveelste keer werd geconcludeerd dat in werkelijkheid, een realiteit die door de coalitie wordt ontkend en genegeerd, veel meer burgers zijn gedood door de VS en de bondgenoten, meer dan tien keer zoveel dan officieel wordt erkend. Vergelijkbare onderzoeken naar burgerdoden in Irak, waar Nederland ook veel heeft gebombardeerd, geven hetzelfde beeld. Ik zou heel graag willen dat het kabinet serieus naar deze rapporten kijkt. Het is de hoogste tijd dat Nederland, zeker nu de F-16's zijn teruggetrokken, details geeft over de eigen inzet – 2.100 keer is gewapend opgetreden – en die ook publiek maakt.

Het is ook belangrijk dat de coalitie het eigen optreden laat onderzoeken. We hebben samen met de Partij van de Arbeid en GroenLinks een elftal voorstellen hiertoe gedaan die de Minister al hebben bereikt, waarbij ik ook nog wel een kopietje heb voor de collega's. Ik zou het heel fijn vinden als de Minister van Defensie daarop een reactie kan geven. Kan de Minister ook aangeven waarom de Irakese burgers Ekdal Yossef en Mohammed Ahmed, die beiden familie verloren en gewond raakten bij een vermoedelijk aanval van de coalitie in januari 2015 in Irak, geen antwoord krijgen op hun vraag? Ze willen weten of Nederland betrokken was bij de aanval. Waarom wordt hierover gezwegen? Ik vind dit niet respectvol. In tegenstelling tot wat sommigen suggereren, heeft dit niets te maken met het in een beklagdenbankje zetten van militairen, heeft dit niets te maken met het in veiligheid brengen van militairen, maar alles met rechtvaardigheid en de waarheid over de oorlog, juist ook voor de slachtoffers. Het is belangrijk dat we zelf onderzoek doen op de grond. Ik sprak samen met mevrouw Ploumen gisteren Donatella Rovera van Amnesty die zelf in Raqqa is geweest. Zij zegt: er is geen enkele reden, geen enkel geheim om niet op de grond zelf onderzoek te doen, sterker nog, er zijn allerlei mensen van de coalitie aanwezig; je kunt zien welk gebouw door wie gebombardeerd wordt. En hoe precies ook, de bombardementen zijn niet precies.

Voorzitter. Dan het Amerikaanse verzoek voor het veiligheidsmechanisme, de militaire aanwezigheid in het Koerdische noorden van Syrië. Nederland is gevraagd hieraan bij te dragen. Ik zou graag van de Minister details willen horen. Wat voor verzoek is dit? Is dit militair, is dit niet-militair, in welk verband en welke informatie kunnen wij daar als Kamer nog over verwachten? Als ik de brief goed lees – en daar zit volgens mij de kern – is de voornaamste bedreiging voor het noorden van Syrië dat Turkije hier intervenueert, zoals het eerder heeft gedaan. Die dreiging is realistisch, niet in de laatste plaats omdat de NAVO Turkije niet heeft veroordeeld tijdens eerdere schendingen van het internationaal recht. Turkije viel, zoals we allemaal weten, Afrin binnen, waarna het is beschuldigd van etnische zuiveringen. De stabiliteit in het noorden van Syrië wordt eerst en vooral bedreigd door Turkije.

De voorzitter:

Wilt u afronden?

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Ik kom tot een afronding. Wordt het niet eens tijd dat het NAVO-lidmaatschap van Turkije aan de kaak wordt gesteld en wordt het ook niet eens tijd om sancties te overwegen tegen Turkse agressie? Graag een reactie.

Voorzitter. Mijn laatste punt. Er is een opmerking gemaakt over Idlib, het laatste rebellenbolwerk in Syrië dat grotendeels onder controle staat van Al Qaida. Daar dreigen miljoenen burgers vermalen te worden. De vraag is: wat is de inzet van de regering om dat te voorkomen? Wat betreft de vragen over de veiligheidssituatie van de militairen in Irak en het IS-tribunaal in de regio sluit ik me korthedshalve aan bij de woorden van mevrouw Belhaj van D66.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Ploumen namens de Partij van de Arbeid.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Voorzitter. Ik doe mijn bijdrage mede namens de fractie van GroenLinks. Voorzitter. Collega's zeiden het ook al: IS is grotendeels bovengronds verslagen, maar dat wil niet zeggen dat de problemen voorbij zijn. Ik doel niet alleen op de problemen voor de mensen die in de regio wonen, maar ook op de geopolitieke implicaties van die problemen die voorbij de regio gaan. Kortom, er is alle reden om hierover te spreken.

Ik heb een aantal punten, met een aantal vragen voor de ministers. Het kabinet schrijft dat er zorgen blijven bestaan over de situatie van onder andere de familieleden van vermeende IS-strijders en over de positie van kwetsbare minderheden zoals jezidi's en christenen. Verschillende partijen, waaronder die van mij maar ook die van de heer Voordewind, hebben vragen gesteld aan het kabinet over het voornemen van de IND om jezidi's terug te sturen naar Irak, naar kampen. Die vragen zijn al enige tijd geleden ingediend. Jezidi's in Nederland hebben grote zorgen, die zijn gewoon bang om teruggestuurd te worden. Ik zou heel graag willen weten wat de positie van het kabinet is.

Voorzitter. In Irak en Syrië bevinden zich IS-strijders en hun families. We hebben de laatste weken ook vaker in het nieuws gezien dat in het kamp Al-Hol moeders met kinderen zitten die de Nederlandse nationaliteit hebben. Nu hebben die ouders, die moeders en die vaders, dramatische, verschrikkelijke besluiten genomen. Sommigen hebben ook gruweldaden begaan. Daar moeten ze voor berecht worden. Daar zal ik zo iets over zeggen. Maar die kindjes hebben helemaal niks misdaan. Wij hebben hier al vaker aan het kabinet gevraagd wat het wil gaan doen om die kinderen in veiligheid te brengen. Die vragen worden om twee redenen des te prangender. De humanitaire situatie in kamp Al-Hol is dramatisch slecht. Er is onlangs ook een Nederlands kindje overleden. Voorts komen er toch ook berichten dat de situatie zoals die daar nu voortduurt, eerder radicalisering in de hand werkt dan radicalisering tegengaat. Hoe kijkt het kabinet daartegen aan, ook wetende dat de speciale VN-gezant voor kinderen in gewapende conflicten, mevrouw Gamba, Nederland ertoe heeft opgeroepen om genade en barmhartigheid te tonen? Graag een reactie daarop.

De voorzitter:

Meneer Van Helvert heeft daar een vraag over.

De heer Van Helvert (CDA):

Ja, ik heb daar een vraag over. Mevrouw Ploumen heeft het over de jihadstrijders, over de vrouwen en de humanitaire situatie. Ze zegt: als we ze daar laten, werkt dat radicalisering in de hand. De AIVD waarschuwt Nederland voor deze bewuste strategie van IS om deze vrouwen als zielig af te schilderen, in de hoop dat we ze terugnemen en ze hun werk in Nederland verder kunnen doen. Het zijn overigens gewoon terroristen die hebben deelgenomen aan de genocide. Mijn vraag is: hoe kun je meer radicaliseren dan af te reizen naar Syrië? U doet alsof deze vrouwen nog

niet geradicaliseerd zijn, maar dat zijn ze al. Hoe erger kan het dan nog worden volgens mevrouw Ploumen?

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Als de heer Van Helvert goed had geluisterd, dan had hij gehoord dat ik het over de kinderen had en dat ik mijn betoog hierover ben begonnen met een rechtstreekse verwijzing naar de verkeerde beslissingen die de ouders hebben genomen en de gruweldaden die zij wellicht op hun geweten hebben. Zij moeten daarvoor berecht worden. Dat kan door middel van een internationaal tribunaal, waarover we straks nog verder zullen spreken, denk ik. Dat kan ook in Nederland. Maar mijn betoog gaat daar niet over. Mijn betoog gaat erover dat als je die kleine kinderen daar laat zitten, onder die moeizame omstandigheden in een omgeving die inderdaad geradicaliseerd is – dat ontkent verder ook niemand – die kinderen daar niet beter van worden, niet fysiek en ook niet psychisch. Dat is mijn oproep. Mijn oproep is om daders te berechten. De wijze waarop kunnen we bespreken. Dat geldt voor de mannen en voor de vrouwen. Mijn oproep is daarnaast om in ieder geval voor de allerkleinste kinderen barmhartigheid en genade te tonen en te zorgen dat zij op een goede manier worden opgevangen.

De **voorzitter**:

Helder. Meneer Van Helvert?

De heer **Van Helvert** (CDA):

Ja, in tweede instantie. Dat snap ik ook. Het is een prachtig betoog dat natuurlijk ieder menselijk hart raakt. Maar mevrouw Ploumen weet ook dat als je de kinderen hiernaartoe haalt, je de vaders en moeders – de moeders leven vaak nog; de vaders zijn meestal overleden – meteen erbij krijgt, omdat zij een beroep kunnen doen op gezinshereniging. Als we een pleidooi houden voor kinderen, moeten we er dus eerlijk over zijn dat we daarmee ook direct de moeders hiernaartoe halen. Dat vind ik heel onterecht, want onze diensten doen hun uiterste best om terroristen buiten Europa, buiten Nederland te houden. Mevrouw Ploumen pleit er dus indirect, via de kinderen, voor om de terroristen naar Nederland te halen. Dat is ook de strategie van IS. Dat vind ik heel onverstandig.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Voorzitter, ik maak bezwaar tegen de onnozelheid van de heer Van Helvert, die mij er nu van beschuldigt in de val van IS te stappen. Dat is niet het type debat dat we hier moeten hebben. De situatie is dramatisch. Er zijn daar gruweldaden begaan. Er zijn slachtoffers, er zijn daders en er zijn onschuldige kinderen. Over die laatsten heb ik het. De kinderbescherming heeft al enige tijd geleden aangegeven dat er opties zijn om die kinderen naar Nederland te halen en ze hier op te vangen. Mochten daar juridische aanspraken bij horen, dan hoor ik graag van het kabinet hoe ze die zullen mitigeren. Als de moeders meekomen, dan worden ze hier gewoon berecht zoals we dat in een rechtsstaat doen. Ik maak hier dus echt bezwaar tegen. Het is prima dat hij er anders over denkt. Hij doet in de krant uitspraken over kinderen die niet de mijne zijn, maar ik wil niet dat hij mij beschuldigt van een totaal onzinnige argumentatie die ik ergens anders vandaan zou hebben gehaald dan vanuit mijn eigen fatsoen en mijn eigen politieke inzicht.

De **voorzitter**:

Meneer Van Helvert wil een tweede interruptie plaatsen hierover.

De heer **Van Helvert** (CDA):

Op het moment dat de argumenten stoppen, noemen we elkaar onnozel. Dat vind ik niet verstandig. Ik heb dit niet bedacht, maar de AIVD

waarschuwt voor de strategie van IS om de IS-vrouwen en -kinderen zielig voor de camera te krijgen, in de hoop dat ze naar Europa worden gehaald om daar hun werk voort te zetten. Dat bedenk ik niet, het is gewoon een waarschuwing die we krijgen van onze diensten. Daarom zeg ik tegen mevrouw Ploumen dat ik begrijp dat zij wil opkomen voor kinderen. Wie niet? Maar zij koppelt daaraan wel het gevaar – niet een gevaar; het is gewoon een feit – dat je daarmee terroristen naar Nederland haalt. Is dat wat u wilt?

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik wil best nog weleens herhalen wat ik wil zeggen. Ik kan terug jij-bakken dat als je geen argumenten meer hebt, je begint met onzinnige beschuldigingen, maar ik ga even terug naar de kern van mijn betoog. De kern van mijn betoog is dat er verschrikkelijke misdaden zijn gepleegd en dat gerechtigheid gedaan moet worden. Dat kan bijvoorbeeld door middel van een internationaal tribunaal, een voorstel van de heer Van Helvert zelf. Daarover gaan we de Minister horen. Er zijn ook andere opties, die ik ook heel graag zou willen horen. Die berechtiging moet plaatsvinden; daar zijn we het over eens. Daarnaast pleit ik ervoor om oog te hebben voor de humanitaire situatie van de kleine kinderen. Ik hoef ze niet als zielig af te schilderen, want we hebben de beelden gezien. De kinderen zijn daar niet gevaccineerd, er is niet voldoende eten en drinken, er is geen medische hulp en er zijn daar kinderen gestorven. Mijn oproep is om niet mee te doen aan de dehumanisering die we in de regio hebben gezien. Zowel Assad als IS dehumaniseerden. Mijn oproep is om die kinderen te zien zoals ze zijn: onschuldige kinderen. Mijn oproep is om ervoor te zorgen dat ze opgevangen worden en dat we er daarnaast voor zorgen dat hun ouders berecht worden voor de misdaden die ze hebben begaan.

De voorzitter:

Ik maan u wel dat de antwoorden echt korter moeten en ook de vragen echt korter moeten. Anders redden we het niet binnen de gestelde tijd. Kort nog een vervolgvraag van de heer Van Helvert.

De heer Van Helvert (CDA):

Met wat mevrouw Ploumen zegt over die dehumanisering ben ik het helemaal eens, dus laten we daarnaar kijken. Maar wat wij opvalt, is dat we het alleen hebben over de daders. Bij die vrouwen die het gedaan hebben, willen we dan dehumanisering tegengaan en hen willen we helpen. Maar over de slachtoffers van die vrouwen en van de dingen waar die vrouwen aan meegewerkt hebben, hoor ik mevrouw Ploumen helemaal niet. Daaronder zijn nog meer kinderen, die in nog erbarmelijker omstandigheden leven dan de omstandigheden in de gevangenissen waarin die vrouwen en kinderen zitten.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik hoop dat, nadat de heer Van Helvert deze vraag heeft gesteld, hij het met mij eens is dat er geen sprake van kan zijn dat de slachtoffers van IS zoals de jezidi's die nu in Nederland zijn, teruggestuurd worden naar kampen in Irak. Ik had het over dehumanisering. Mijn punt is dat IS en Assad mensen in die regio gedehumaniseerd hebben: christenen, jezidi's, vrouwen, kinderen, mensen die niet leefden volgens wat volgens IS de leer is. Mijn oproep is om daar niet aan mee te doen.

De voorzitter:

U heeft nog twee minuten voor de rest van uw betoog.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik hoor heel graag of de heer Van Helvert mijn pleidooi steunt om jezidi's in Nederland op te vangen.

De voorzitter:

Dat gaat hij vast in zijn eigen termijn doen.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Dat is goed.

Voorzitter. Ik kom bij mijn punt over het internationale tribunaal. Dat is duidelijk. Ik wil heel graag horen of er ook een plan B is. Wat heeft de Minister in New York bereikt?

De situatie in Idlib is dramatisch. Mevrouw Karabulut sprak daar ook al over. Er worden daar ziekenhuizen gebombardeerd. Dat is een oorlogsmisdaad. Wat wordt er gedaan door Nederland en de internationale gemeenschap om de bescherming van burgers te waarborgen? En welke druk wordt er eigenlijk internationaal uitgeoefend?

Er zijn berichten dat de VS het gebruik van chemische wapens op het spoor is gekomen; laat ik het zo maar zeggen. Kan de Minister dat bevestigen? Wat is de rol van Nederland in het – ik zeg het netjes – aan de kaak stellen van dat gebruik? Is de Minister van zins om ervoor te pleiten om bijvoorbeeld de OPCW daar een rol in te geven?

Voorzitter. Ook ik zou heel graag willen weten wat nu dat veiligheidsmechanisme is. Het klinkt alsof dat een apparaatje is, maar dat is het waarschijnlijk niet. Ik vind het ook een ingewikkelde woordkeuze, moet ik eerlijk zeggen. Het gaat waarschijnlijk om honderden militairen. Maar onder wiens commando en met welk mandaat gaat dat gebeuren? Gaat Nederland inderdaad in op het verzoek van de VS om daaraan bij te dragen? Wat is de stand van zaken en hoe wordt de Kamer daarover geïnformeerd?

Ik sluit mij aan bij het pleidooi van mevrouw Karabulut, mede gedaan namens de heer Van Ojik en mijzelf, voor het betrachten van meer transparantie. Net als mevrouw Karabulut en hopelijk ook anderen, begrijp ook ik niet waarom je daartegen zou kunnen zijn als je niks te verbergen hebt en je recht wilt doen aan de burgerslachtoffers. Ik hoop van harte dat de ministers zich kunnen vinden in ons pleidooi voor meer transparantie.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. We gaan luisteren naar de heer Van Helvert van het CDA.

De heer **Van Helvert** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Het kalifaat is fysiek verslagen, met dank aan onze militairen. Zij allen zijn helden, of ze nu trainers zijn op de grond in Irak, vliegers van F-16's boven Irak en Syrië, of ondersteuners van hen.

Afgelopen zondag was het Memorial Day en herdachten we in Margraten de Amerikaanse helden die ons bevrijdden van onze bezetter in de Tweede Wereldoorlog. Vandaag bespreken we de inzet van onze eigen vrouwen en mannen, die met gevaar voor eigen leven de inwoners van Irak en Syrië bevrijd hebben van wrede bezetters. Zij verdienen dus ook een heldenonthaal in Nederland. Het CDA is trots op de prestatie van onze militairen. Ze hebben ISIS-militairen verslagen, ze hebben de internetpropaganda van ISIS ontkracht, ze hebben de strijders uit het buitenland in kaart gebracht en ze hebben de financiële stroom naar ISIS ingedamd en getroffen geholpen. Dat doen ze nog steeds. Dat is ook nodig.

Intussen blijven onze militairen ook belangrijk werk doen in een gevaarlijke omgeving. In Irak is de trainingsmissie tijdelijk stilgelegd, vanwege een potentiële dreiging. Kan de Minister ons over de veiligheid van onze mensen de laatste stand van zaken geven?

De strijd tegen IS is nog niet gestreden. De terreur gaat ondergronds. Strijders blijven actief. Sommigen hebben de wapens neergelegd, anderen doen alsof. Het verschil zie je vaak niet. Jihadvrouwen zijn belangrijke spelers in de IS-strategie om Europa binnen te dringen. Die

ideologie is dus niet verslagen. Nu het kalifaat militair verslagen is, moeten we zoals we op de Geneefse Conventie beloofd hebben, genocide bestraffen. ISIS-strijders mogen niet zomaar weggelaten worden met hun misdaden tegen de menselijkheid. ISIS-strijders moeten berecht worden in Syrië en Irak, want daar is de misdaad gepleegd, daar zijn de bewijzen-banken waaraan Nederland overigens heeft bijgedragen en daar zijn ook de getuigen van hun gruweldaden. De inwoners van Syrië en Irak hebben er recht op, zeg ik tegen de VN-ambassadeur, mevrouw Hennis, dat gerechtigheid geschiedt waar de misdaad gepleegd is.

Het CDA pleit al jaren voor een internationaal tribunaal. Onze nota De aanpak van ISIS-strijders geeft een voorzet aan de Minister. Dat doen wij niet alleen, meer landen willen dit. Zweden nodigde ons kabinet zelfs uit om mee het voortouw te nemen. Ook de Syrian Democratic Forces, die op dit moment de meeste terroristen vasthouden, vragen onze hulp bij het opzetten van zo'n internationaal tribunaal. Ik wil de Minister dan ook complimenteren dat hij het voorstel heeft overgenomen, want dat zal geen gemakkelijke stap zijn geweest. Kan de Minister uitleggen hoe het vordert, welke stappen zijn ondernomen en welke hij gaat nemen? Waar een wil is, is een weg. Een noodzakelijke voorwaarde voor zo'n tribunaal is overigens wel dat Turkije dit deel van Syrië niet binnenvalt. De Minister spreekt heel diplomatiek van een veiligheidsmechanisme – mevrouw Ploumen sprak er ook al over ter voorkoming van een machtsvacuüm en nieuwe instabiliteit. De VS hebben Nederland een verzoek gedaan om eraan bij te dragen met militaire en niet-militaire steun. Het CDA is zeer benieuwd naar de uitkomsten van het onderzoek door het kabinet naar deze vraag. Kan de Minister daar al iets over zeggen?

In een ander deel van Syrië is de oorlog overigens opgelaaid. Het Assad-regime heeft de aanval op het rebellenbolwerk Idlib geopend. Dit gaat gepaard met grof geweld. Volgens de VN hebben de bombardementen al 200.000 mensen op de vlucht gejaagd, 17 scholen beschadigd of verwoest en zijn er 23 aanvallen geweest op 20 medische faciliteiten. Het CDA maakt zich grote zorgen over de 3 miljoen mensen aldaar.

De jihadisten daarentegen delen daar de lakens uit. Volgens Reuters is Turkije de jihadisten mee aan het bewapenen met zware wapens, zoals raketwerpers en antitankraketten. Wat vindt de Minister daarvan? Het CDA wees hier al meerdere malen op, want volgens de AIVD is Turkije zelfs een strategische uitvalsbasis voor ISIS en Al Qaida. De Minister beloofde tot tweemaal toe een brief, die enkele minuten geleden binnenkwam.

Normaal zou ik zeggen dat ik die nog niet gelezen had, maar deze wel, want er stond eigenlijk niets in. De Minister beschrijft alleen waarom hij zich kan voorstellen dat Turkije dit doet. Maar wat vindt de Minister ervan en wat gaan de Minister of Europa doen, via de VN of de NAVO?

De rebellenprovincie staat onder grote invloed van Al Qaida, maar ook het salafistische Ahrar al-Sham, een terroristische organisatie, aldus de rechtbank van Rotterdam, die mede op basis daarvan Nederlandse Syriëgangsters veroordeeld heeft.

De voorzitter:

Mevrouw Karabulut heeft nog een vraag.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

In de kwalijke rol van Turkije in de regio herken ik me. Ik denk dat dat cruciaal is en zou kunnen voorkomen dat er nog meer militairen naar de regio moeten. Maar u vraagt de Minister wat hij gaat doen. Ik vraag het u. Vindt u ook dat het tijd is om bijvoorbeeld het lidmaatschap van Turkije van de NAVO aan de kaak te stellen? Vindt u dat er sancties moeten komen? Vindt het CDA dan ook dat ook tegen andere bondgenoten, de Golfstaten, die net zo goed jihadistische clubs steunen, sancties moeten worden getroffen? Is het CDA dan ook van mening dat we überhaupt geen

wapens meer moeten exporteren naar deze wapenrijke regio? Uw grote woorden scheppen verplichtingen.

De heer **Van Helvert** (CDA):

Als het gaat om het aanspreken van Turkije hebben wij nog heel recent een debat in de Tweede Kamer gehad, waar ik duidelijk heb gezegd dat ik meer verwacht van de Minister over het aanspreken van Turkije. De Minister zegt zelf dat hij dat al heel aardig doet, wat ik heel fijn vind, maar het kan niet zo zijn dat een NAVO-bondgenoot zomaar een buurland binnenvalt, zonder de bondgenoten aan te spreken. Je ziet telkens dat dat zowel in de NAVO als in de VN eigenlijk nauwelijks besproken wordt. Ik probeer er een vinger achter te krijgen waar dat nou precies in zit en hoe dat precies loopt, want ik vind het werkelijk niet kunnen dat je dat zomaar doet. Zeker als onze AIVD ook nog waarschuwt dat Turkije een uitvalsbasis is voor Al Qaida en voor IS, dan kun je toch niet gewoon blijven toekijken hoe een NAVO-bondgenoot dat doet? Overigens ontvangt die ook nog steeds preaccessiegelden om toe te treden tot de Europese Unie. Ook op dat punt heb ik in het vorige debat gezegd – waar mevrouw Karabulut van de SP ook bij was, mevrouw de voorzitter – dat we moeten stoppen met Turkije nog die worst voorhouden dat het überhaupt de mogelijkheid heeft om lid te worden van de EU. Als het gaat om het aanspreken van Turkije, kan ik mevrouw Karabulut volgens mij tegemoetkomen en heb ik dat ook al gedaan.

De **voorzitter**:

De voorzitter is nog steeds een mannetje, dus niet «mevrouw de voorzitter», maar we maken allemaal weleens fouten. Ik geef mevrouw Karabulut nog de gelegenheid voor een tweede vraag.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Als ik het goed begrijp, zijn er steeds heftigere en grotere woorden van de heer Van Helvert. Maar als ik concreet vraag of we, gezien de kwalijke rol en alle feiten die de heer Van Helvert noemt, niet het lidmaatschap van de NAVO moeten heroverwegen, dan geeft hij niet thuis. Of we moeten stoppen met het exporteren van wapens naar Turkije en de regio, dan geeft hij niet thuis. Of we sancties moeten overwegen, dan geeft hij niet thuis. Of we onze steun aan de Golfstaten moeten stoppen vanwege hun kwalijke rol, ook aan jihadisten, dan geeft hij niet thuis. Dan vraag ik mij af wat eigenlijk het verschil is tussen hem en de Minister, die hij ervan beschuldigt dat hij te weinig doet.

De heer **Van Helvert** (CDA):

Conform het staatsrecht ben ik volksvertegenwoordiger en ben ik lid van het hoogste orgaan van ons land. De Minister voert het beleid uit en wij controleren de regering. Dat is de verhouding zoals die is, als u vraagt wat het verschil is tussen de Tweede Kamer en de Minister, maar volgens mij wist mevrouw Karabulut dat ook wel.

Als het gaat om de NAVO, willen wij volgens mij hetzelfde, alleen mevrouw Karabulut wil altijd heel graag die SP-moties doordrukken, met veroordeling zus en veroordeling zo, alsof een SP-motie de wereld verandert. Een motie kan een middel zijn. Het bespreekbaar maken van een NAVO-lidmaatschap kan een middel zijn. Dat middel moeten we gebruiken en inzetten, maar ik zeg tegen de Minister dat het doel is dat het geweld stopt en dat Turkije zich terugtrekt en een betrouwbare bondgenoot van de NAVO is. Dat is het doel en al die middelen moet je daartoe inzetten.

Als een SP-motie helpt om Turkije terug te helpen, dan ben ik de eerste die mijn handtekening daaronder zet, maar misschien is het wel verstandig – en dat kan mevrouw Karabulut misschien weer van onze kant

leren – om eerst aan de Minister te vragen hoe dat precies zit. Dan pas kun je de vervolgstap zetten.

De voorzitter:

Meneer Van Helvert, gaat u uw betoog afronden? Daar heeft u nog één minuut voor.

De heer Van Helvert (CDA):

Ik vervolg mijn betoog. De Minister heeft de bondgenoten geïnformeerd over die uitspraak van de rechter in Rotterdam, heeft hij geschreven. Maar welke conclusie trekt de regering? Beschouwt de regering Ahrar al-Sham nu ook als een terroristische organisatie en gaat de Minister daar ook binnen de EU voor pleiten?

De uitspraak van de Nederlandse rechter roept ook vragen op over de non-lethal assistance van de toenmalige Minister Koenders aan de rebellen en over de geheimhouding, tot voor kort. De Minister weigerde lange tijd antwoord te geven op de vraag of Ahrar al-Sham die NLA gekregen heeft. Hij beriep zich op staatsgeheim, maar inmiddels heeft hij wel openlijk aangegeven dat deze groepering niet gesteund is. Heeft de Minister nu een staatsgeheim opgeheven en is er tot derubricering overgegaan? Is er nu wel bereidheid om antwoord te geven op veel niet-beantwoorde vragen over het NLA-programma, met als reden geheimhouding?

Volgens Nieuwsuur en Trouw hebben minstens zes van de door Nederland gesteunde rebellengroepen nauw samengewerkt met Ahrar al-Sham. Is dat waar? Voorwaarde voor de Nederlandse steun was namelijk: geen samenwerking met extremisten. Is hier een rode lijn overschreden en hoe vaak is dat gebeurd?

Voorzitter. In Irak zijn nog steeds 1,7 miljoen ontheemden. Het is goed dat Nederland bijdraagt aan de wederopbouw. Het CDA maakt zich ernstig zorgen over de positie van kwetsbare minderheden zoals christenen en jezidi's. Worden mensen teruggestuurd en op basis van welk ambtsbericht? Dat is onze vraag bij Buitenlandse Zaken.

De voorzitter:

Uw laatste zin.

De heer Van Helvert (CDA):

Tot slot zou ik willen zeggen dat het CDA – en ik persoonlijk ook – groot respect heeft voor wat onze militairen in de afgelopen jaren deden, vandaag doen en morgen blijven doen om de inwoners van Syrië en Irak te bevrijden van de ongerechtigheid. De dank is groot.

De voorzitter:

Mevrouw Ploumen heeft nog een vraag aan u.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

De heer Van Helvert brengt zelf ook de situatie van de jezidi's op. Ik heb zelf eigenlijk geen ambtsbericht nodig om te begrijpen dat jezidi's die meegemaakt hebben wat ze meegemaakt hebben, niet terug willen, nog even los van de omstandigheden in de kampen. Hoe kijkt de heer Van Helvert daartegen aan? Wij hebben daar vragen over gesteld. De positie van de PvdA-fractie is duidelijk: jezidi's moeten niet worden teruggestuurd. Kan hij die opvatting steunen?

De heer Van Helvert (CDA):

Allereerst kan ik heel goed begrijpen dat jezidi's niet terug willen. Daar waar het onveilig is voor jezidi's, willen we ze ook niet terugsturen. Dat steunen we absoluut. Wel vind ik dat we ook in dit geval de Minister moeten vragen hoe de situatie specifiek is. Naar de plekken waar het wel

veilig is – als die er zijn moeten we dat ook durven benoemen – gaan mensen terug. Als wij onze mannen en vrouwen met gevaar voor eigen leven inzetten om Irak te bevrijden van IS, dan mogen we ook aan de bevolking vragen om terug te gaan op het moment dat het veilig is, om hun land weer mee op te bouwen, omdat wij ook meewerken en meebetalen aan die opbouw. Op het moment dat het niet veilig is – dat ben ik helemaal eens met mevrouw Ploumen van de Partij van de Arbeid – kunnen we dat dus niet doen. Daarom stel ik dus de vraag op basis van welk ambtsbericht de Minister dat doet. De vervolgvraag is dan, als de Minister daar straks antwoord op geeft, of dat nog wel een actueel ambtsbericht is. Houdt dat rekening met de situatie die nu voor jezidi's en christenen geldt? Houdt het ook rekening met de militante groepen die door Iran worden gesteund en daar misschien nog wel erger dan IS huishouden?

De voorzitter:

Tot zover het antwoord. Dat is voldoende voor mevrouw Ploumen. Dan gaan we luisteren naar de heer Bosman namens de VVD.

De heer Bosman (VVD):

Dank u wel, voorzitter. De VVD is trots op de inzet van onze mannen en vrouwen van de krijgsmacht, die zich onder moeilijke omstandigheden uitstekend hebben ingezet voor de veiligheid in de regio. Ik wil de militairen van harte bedanken voor die inzet, maar ik wil ook het thuisfront van al die militairen van harte bedanken. Het is vaak een onderbelichte groep, die toch maar iedere keer voor een aantal maanden partners, mannen, vrouwen, vaders, moeders, broers, zussen, vrienden of vriendinnen moeten missen. Dit is misschien wel een moment om ook even aan hen te denken.

In de strijd tegen ISIS zijn veel successen geboekt, maar de strijd in Irak en Syrië tegen ISIS is nog niet over. De situatie is een enorm wespennest, met Rusland aan de kant van Assad en de VS en de coalitie aan de kant van de Syrian Democratic Forces. De situatie is onstabiel geworden door de uitspraak van president Trump om alle troepen uit het gebied terug te trekken. Nu blijkt dat laatste toch weer mee te vallen. Hoe kijkt de Minister van Buitenlandse Zaken naar de ontwikkelingen van de Amerikaanse troepen in de regio? De Minister schrijft in zijn brief dat de Verenigde Staten voornemens zijn met enkele honderden troepen in Syrië achter te blijven. Kan de Minister al wat meer zeggen over dit voornemen en kan hij zeggen hoe groot die troepenmacht van de VS die in Syrië blijft dan wel wordt?

In het verslag over de Nederlandse bijdrage aan de NAVO-missie in Irak mis ik wat cijfers om een beter beeld te hebben van de resultaten. Hoeveel mensen zijn reeds via de trainingen van de Nederlandse NAVO-missie in Irak bereikt? Het kabinet schrijft dat er in het humanitaire deel bijzondere aandacht uitgaat naar jezidi's. Kan de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking opsommen waaruit de bijzondere aandacht voor de jezidi's precies bestaat?

Ook lees ik dat er in Syrië wordt gewerkt aan humanitaire ontminning. Hoe wordt het programma humanitaire ontminning in Syrië uitgevoerd? Wie is de uitvoerder? Is de situatie stabiel genoeg om daar echt actief te zijn? In de brief geeft de Minister van Buitenlandse Zaken aan dat er een verzoek is gekomen van de VS aan Nederland voor Nederlandse deelname aan de handhaving van een veiligheidsmechanisme. Daar is al eerder over gesproken. Wat is de status van het verzoek en in hoeverre is het voor Nederland mogelijk om aan dit verzoek te voldoen? Welk effect heeft dat op de Nederlandse inzet in Irak en heeft deze mogelijke inzet een gevolg voor de gereedstelling en geoefendheid in Nederland?

Ook is in de brief van de regering sprake van het feit dat dit kabinet niks ziet in een VN-tribunaal om de ISIS-strijders te berechten. De redenen zijn

helder. Maar de Minister van Buitenlandse Zaken gaf recentelijk aan dat hij wel iets ziet in een lokaal tribunaal, met internationale steun in de regio. Is al bekend of dit idee steun heeft van andere landen? Zo ja, welke zijn dat? Hoe groot wil de Minister dat de internationale gemeenschap ter ondersteuning van een tribunaal wordt? Is er een bepaalde drempelwaarde?

Tot slot konden we vandaag in de krant lezen dat Turkije een nieuw offensief in Noord-Irak is begonnen. Kan het kabinet toelichten welke groepen precies door de Turken zijn getarget en hoe dit offensief zich verhoudt tot de inspanningen van de NAVO? Wordt dit gecoördineerd, of zitten de Turken de NAVO-inspanningen dwars?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we door met de heer De Roon namens de PVV.

De heer **De Roon** (PVV):

Dank, voorzitter. Het kalifaat is onder de voet gelopen, maar Islamitische Staat is nog niet verslagen. Ook van andere terreurorganisaties zijn we bepaald nog niet verlost. In Syrië en Irak wemelt het nog van het terroristisch gespuis. Niet allen daar zitten ze, ook op Nederlandse bodem zijn terroristen neergedaald, als asbestdeeltjes na een zware brand. Zo werd in het Zeeuwse Kapelle een jihadist opgepakt van Jabhat al-Nusra, een kopstuk gespecialiseerd in het maken van extreem zware autobommen. Ook is er die hipster-jihadi, de Syriër Abdelaziz A., die onder toezicht van de AIVD naar Saudi-Arabië mocht afreizen om terreurgeld op te halen.

Voorzitter. Asbestdeeltjes moet je opruimen en vooral niet hierheen halen. Maar toch zien we Nederlandse diplomaten de klok rond werken aan allerlei terugkeerplannetjes, plannetjes waarmee het kabinet ook de helpende hand uitsteekt naar IS-vrouwen. Dat blijkt uit verschillende berichten. Alsof zij slachtoffers zijn. De echte slachtoffers, de jezidi's, zijn juist door IS-vrouwen gemarginaliseerd, mishandeld en vermoord. Waar is dit kabinet in godsnaam mee bezig? Waarom is de strijd tegen IS niet ook een strijd tegen IS-vrouwen?

Voorzitter. Het kabinet is nog een andere scheve schaats aan het rijden. Vorige week kwam de Minister van Buitenlandse Zaken met een klein mediaoffensief: Nederland wil een internationaal IS-hof in de regio. Dat was het verhaal. Het is leuk voor de bühne, maar kunnen we dit ook serieus nemen? Als het plan van internationale berechting oprecht zou zijn, waarom proberen Nederlandse diplomaten dan nu jihadisten, waaronder IS-vrouwen, naar Nederland te halen? Waar zou dit hof moeten komen? Zijn Syrië of Irak volgens de Minister een geloofwaardige optie? De internationale gemeenschap, behoudens Zweden, wil er vooralsnog niks van weten. Er lijkt mij dan ook maar één conclusie mogelijk: het gaat hier om een mediastunt van het kabinet, bedoeld om de CDA-fractie in de Tweede Kamer tegemoet te komen. Dat sprookje van internationale berechting staat immers in het regeerakkoord van dit kabinet. Lekker in de schijnwerpers roepen dat je ze daar wilt laten berechten, maar ze achter de schermen hiernaartoe loodsen. Dat is pure misleiding en kiezersbedrog.

De PVV heeft wél een duidelijk en eerlijk verhaal: terroristen moet je gewoon laten berechten door de nationale gerechtshoven van Irak en Syrië. IS-terroristen, of het nou mannen of vrouwen zijn, moeten niet gaan jammeren. En Nederland moet ze zeker geen schouder aanbieden om op uit te huilen.

Voorzitter. Ook op een ander punt moet het Ministerie van Buitenlandse Zaken volgens de PVV de koers wijzigen. Het is onbegrijpelijk dat de Minister in een brief aan de Kamer heeft laten weten dat Buitenlandse Zaken een groep strijders alleen als terroristisch aanmerkt als deze op een

terrorisraelijst van de EU of van de Verenigde Naties staat. De PVV vindt dat onvoorstelbaar. Want groepen zoals Ahrar al-Sham, die door de Nederlandse rechter als terroristisch zijn gekwalificeerd, vallen dan buiten de boot. De redenatie van het kabinet is op dit punt ook discutabel. Sommige terreurgroepen werden namelijk niet op een VN- of EU-terreurlijst geplaatst omdat anders Rusland en Syrië in de kaart zouden worden gespeeld. Iedere objectiviteit bij het aanmerken van een organisatie als terroristisch is op deze manier ver te zoeken. Ik vraag de Minister daarom dit beleid aan te passen en om een organisatie niet alleen als terroristisch aan te merken als deze ook op een EU- of VN-terrorisraelijst staat, maar daarbij ook andere informatie te betrekken, bijvoorbeeld nationale gerechtelijke uitspraken. Ik roep de Minister in ieder geval op om niet te vertrouwen op de oordeelsvorming in clubs als de VN. Daar kunnen kennelijk andere belangen dan het Nederlands belang leidend zijn.

Dank u, voorzitter.

De voorzitter:

Ik dank u wel. Dan geef ik het woord aan de heer Van der Staaij namens de SGP.

De heer Van der Staaij (SGP):

Dank u wel, voorzitter. Als een veelkoppige draak lijkt het terrorisme zich na iedere nekslag weer op te richten. Het is goed om te beseffen – dat komen we ook tegen in de kabinetsstukken van vandaag – dat er nog duizenden ISIS-strijders en -sympathisanten aanwezig zijn in Irak en Syrië die naar schatting over zo'n 200 tot 400 miljoen dollar beschikken. Je ziet dat die nachtmerrie, die droom die zij hebben van een kalifaat, nog niet zomaar is uitgebannen. Daar moeten we ernstig rekening mee houden. Nederland moet bereid zijn om via het diplomatieke, humanitaire en militaire spoor alles te doen wat kan bijdragen aan recht en vrede. Daarom is het goed dat er vandaag met zo'n brede delegatie van het kabinet zowel het diplomatieke, als het militaire als het humanitaire spoor vertegenwoordigd is, zodat we daarover van gedachten kunnen wisselen. Voorzitter. Als het gaat om het militaire aspect, zijn wij blij met de inzet van onze militairen. Goed dat we hun alle steun geven en tegelijkertijd scherp in de gaten houden of daar ook dingen fout in gaan. In dat geval verrichten wij terecht onderzoeken. We zijn dankbaar dat dat niet hoefde te leiden tot vervolging. De humanitaire situatie in Syrië blijft schrijnend. Wij horen telkens weer de berichten over de vele, de tienduizenden ontheemden. Mijn meer algemene vraag aan de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking is of er de komende tijd voldoende budget beschikbaar is voor effectieve humanitaire hulp, stabilisatie en opvang. Wij horen steeds weer berichten – waar we ook niet aan mogen en willen wennen – over aanvallen van ook Syrische strijdkrachten op civiele doelen zoals ziekenhuizen. Zulke grove misdaden moeten gestopt worden. Er is grondig onderzoek nodig naar de feiten op de grond en er is zware druk nodig om dat soort bombardementen te staken. Medische hulporganisaties verdienen veilige en onbelemmerde toegang tot het gebied. Mijn vraag is: wat kan Nederland verder doen om dit te bevorderen? Ook de berechting van ISIS-strijders is door Minister Blok nog onlangs aangekaart. Ik ben benieuwd hoe het krachtenveld zich verder ontwikkelt, ook voor de Nederlandse plannen dienaangaande. Dat is mijn vraag aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

In Irak werd onze trainingsmissie recent opgeschort vanwege een veiligheidsdreiging. Ik hoor graag nog de reactie van de bewindslieden op de veiligheidsanalyse en de ontwikkelingen daarin nu. Ook het voorval van pas geleden onderstreept dat er in Irak nog altijd een voedingsbodem voor gewelddadig extremisme bestaat en dat daarom die inzet nodig blijft voor veiligheid en politieke stabiliteit. Die basisveiligheid staat of valt met

een goed functionerende rechtsstaat. Dat vraagt een eerlijke, professionele politie, justitie en rechterlijke macht. Mijn vraag is: wordt op dit punt nu echt vooruitgang geboekt? En hoe draagt Nederland hier concreet aan bij?

Politieke stabiliteit aan de andere kant vereist in essentie het betrekken van alle relevante minderheden: sjiïeten, soennieten, maar ook christenen en andere minderheden. In hoeverre is er nu sprake van een inclusief en evenwichtig proces? En mijn laatste vraag in dit verband: recent gaf de aartsbisschop van Erbil aan dat hij de uitroeiing van christenen vreest, nadat ISIS 125.000 christenen uit hun huizen verdreef. Heeft deze groep ook nadrukkelijk aandacht binnen de politiek-humanitaire inzet? Voorzitter. Dat waren mijn vragen.

De voorzitter:

Ik zie dat de collega's staan te springen om te interrumperen, maar ik vrees dat de interrupties op zijn en dat hebben we expres zo afgesproken, omdat we de tijd toch in de gaten willen houden. Dan zou ik de heer Van der Staaij willen vragen...

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Ho, ik heb nog één interruptie!

De voorzitter:

Mevrouw Belhaj heeft nog één interruptie. Kijk eens.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Namens mevrouw Ploumen, mevrouw Karabulut en mijzelf, want wij zijn natuurlijk wel heel erg benieuwd naar wat u vindt van de burgerslachtoffers en hoe daarmee om te gaan.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

De burgerslachtoffers en transparantie daarover? Ik vind het een belangrijk punt dat burgerslachtoffers voorkomen worden. Natuurlijk is daar bij alle militaire acties waar Nederland bij betrokken is geweest, steeds nadrukkelijk aandacht voor geweest. Daar hebben we ook weer over gelezen in de brief van vandaag. Alle realistische voorstellen om daar nog verdere duidelijkheid in te verkrijgen, steun ik.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Dat klinkt mooi, voorzitter, zeg ik namens de drie.

De voorzitter:

Kijk eens. Ik zie geknik aan deze kant van de tafel, dus dat is met instemming ontvangen. Als er verder geen interrupties zijn, vraag ik de heer Van der Staaij of hij het voorzitterschap wil overnemen, zodat ik zelf even mijn inbreng kan leveren.

Voorzitter: Van der Staaij

De voorzitter:

Prima. Dan is nu het woord aan de heer Voordwind namens de fractie van de ChristenUnie.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Dank u wel, voorzitter. Allereerst een hartelijk woord van dank en ook respect richting de militairen en richting de burgers, de experts die aanwezig zijn geweest en nog steeds aanwezig zijn in Irak en in Syrië, om een bijdrage te leveren in de strijd tegen ISIS. De ministers constateren dat de grondoorzaken nog niet verdwenen zijn en dat de hybride oorlog ook nog doorgaat, maar er zijn wel degelijk grote successen bereikt in de

strijd om de ISIS-strijders te verslaan. Een grondoorzaak is de achterstelling van de soenni's, die vraagt om verzoening tussen bevolkingsgroepen. Die is hard nodig. Dat geldt ook voor extra bescherming van de kwetsbare positie van de minderheden in Irak en Syrië.

Voorzitter. Mijn vragen sluiten aan bij veel vragen van voorgaande sprekers; dat heb je als laatste spreker. Ook mijn aandacht gaat dus uit naar de antwoorden van de ministers over de inzet van onze krijgsmacht en over wat wij zouden kunnen doen om die bufferzone en dat veiligheidsmechanisme van de grond te krijgen en daar een bijdrage aan te leveren. Ik wacht het antwoord daarover dus af.

Ook ik heb de vraag naar de internationaalrechtelijke grondslag om in Noord-Irak tot berechting te komen en de vraag of we een internationale grondslag hebben om voor die veiligheidsmechanismen een opzet te kunnen maken. Dat zijn twee belangrijke vragen die mijn fractie in ieder geval heeft.

Wat vindt de Minister er eigenlijk van dat NAVO-bondgenoot Amerika nu een beroep op ons doet om de Koerden daar in het noorden daadwerkelijk te beschermen tegen aanvallen van NAVO-bondgenoot Turkije, in de wetenschap dat NAVO-bondgenoot Turkije nu de S-400 van de Russen heeft aangeschaft en dat er nu gesprekken zijn om de S-500 gezamenlijk met de Russen te gaan ontwikkelen? Welke veiligheidsgevaaren ziet de Minister bij die samenwerking met de Russen?

Ook ik heb een vraag over het ad-hoctribunaal, zoals ik het de Minister heb horen noemen, om de ISIS-strijders te berechten. In hoeverre heeft hij daarvoor inmiddels steun van andere landen gekregen? Ik dank hem voor zijn inzet, want dit was inderdaad een van de oproepen van de Kamer. Collega Van Helvert en ondergetekende hebben daar expliciet toe opgeroepen.

Voorzitter. Dan de bescherming van de minderheden in Irak. In de voortgangsrapportage zegt de Minister van Buitenlandse Zaken dat hij gesprekken heeft gevoerd met de autoriteiten in Irak en aandacht heeft gevraagd voor de positie van kwetsbare minderheden. Hij verwijst daarbij naar de moties hierover van de Kamer. Daarbij zegt hij dat hij daarmee, door dit onder de aandacht te brengen, de moties heeft uitgevoerd. Wat bedoelt hij met de opmerking dat hij die moties alleen al door dit onder de aandacht te brengen heeft uitgevoerd? Want uiteindelijk gaat het natuurlijk om een betere bescherming van die kwetsbare minderheden, zoals de christenen, de jezidi's, de lhbt's en andere minderheden. Ik begrijp dat Nederland de wederopbouw in de breedte steunt. Het UNDP-fonds steunen wij. Ook dat zorgt voor een wederopbouw, maar hoe bereikt het UNDP ook die specifieke kwetsbare groepen? Dat vraag ik aan de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Veel van die minderheidsgroeperingen houden zich op in de Ninevévlakte. Daar is in 2014 vanuit Bagdad door de Iraakse autoriteiten een semiautonome status afgekondigd. Is de Minister bereid er bij de Iraakse autoriteiten op aan te dringen om dat besluit nu ook administratief uitgevoerd te krijgen, zodat er een beschermde status, een semiautonome status, voor die Ninevévlakte zal kunnen komen? Dat dreigde even te gebeuren totdat ISIS ook de Ninevévlakte aanviel.

Tot slot nog twee vragen. Ik sluit me aan bij de collega's die vragen hebben gesteld over de terreurgroep Al-Sham. Ik heb ook dezelfde vraag over het terugsturen, het dreigende terugsturen, van jezidi's naar Noord-Irak: op welke grondslag dreigt dat nu te gaan gebeuren? Want het kan toch niet zo zijn dat, als mensen een jaar of twee jaar als tussenpositie in een kamp hebben gezeten maar uit het Sinjargebied komen, zij prima terug kunnen naar Noord-Irak, het Koerdische gedeelte? Ik krijg daarop graag een reactie van de Minister.

Voorzitter, tot zover. Volgens mij ben ik netjes binnen de door mijzelf aangegeven tijd gebleven.

De **voorzitter**:

Ja, u heeft zelfs nog tien seconden over, meneer Voordewind.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Kijk eens!

De **voorzitter**:

Dank u wel voor uw bijdrage. Ik leg het voorzitterschap terug in uw handen.

Voorzitter: Voordewind

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik heb begrepen dat de bewindspersonen ongeveer tien minuten nodig hebben. We beginnen weer om 19.45 uur.

De vergadering wordt van 19.36 uur tot 19.45 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Het kabinet is aan zet voor de beantwoording van de vele vragen vanuit de Kamer. Daartoe geef ik als eerste het woord aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Blok**:

Dank u wel, voorzitter. We hebben het van kabinetszijde zo onderverdeeld dat collega Bijleveld in zal gaan op de vragen over de trainingen in Irak en op de vragen over burgerslachtoffers en de militaire kant van het mogelijke veiligheidsmechanisme. Collega Kaag zal ingaan op de bescherming van minderheden, op de humanitaire situatie zowel in de kampen als in Idlib, en op de wederopbouwspanningen. Ik zal de niet-genoemde onderwerpen behandelen, waar ik ook een indeling van zal geven. We doen dus echt alles om orde te scheppen in deze situatie. Eerst zal ik ingaan op de situatie in de regio. Daarna kom ik op de specifieke vragen over de rol van Turkije. Vervolgens ga ik in op de vragen die zijn gesteld over het veiligheidsmechanisme, over de berechting, over de NLA en over de beoordeling van jezidivluchtelingen. Allereerst de situatie in de regio. Eigenlijk alle sprekers begonnen met waardering uit te spreken voor de enorme inzet van Nederlandse militairen en burgerpersoneel en voor hun families en vrienden die thuis in spanning geleefd hebben en die dat soms nog doen omdat we daar nog steeds actief zijn. Die waardering onderschrijf ik nadrukkelijk. Daarnaast constateerden eigenlijk alle Kamerleden dat er militair succes is geboekt dankzij Nederlandse militairen en dankzij de inzet van heel veel bondgenoten, internationaal en ter plekke, maar dat dit bepaald niet betekent dat we nu rustig kunnen gaan slapen omdat ISIS in hoge mate ondergronds is gegaan, de spanningen in de regio nog steeds aan de orde van de dag zijn en de situatie rond en in Iran ook weer gevolgen heeft voor Irak en voor wat er in Syrië gebeurt. Nederland zet richting Iran in op het tegelijkertijd Iran aanspreken en her en der ook deelnemen aan internationale sancties. Waar Iran zijn zeer onverkwikkelijke rol speelt in de regio, in Syrië, Jemen en Libanon, en in het ontwikkelen van raketten, is het tegelijkertijd onze inzet om daar waar Iran zich heeft gehouden aan het nucleair akkoord en zolang het Internationaal Atoomenergieagentschap ons bevestigt dat dit ook het geval is, ons te houden aan dat akkoord. Dat is van belang voor de vrede in dit zeer onveilige deel van de wereld en dat is van belang om te laten zien dat hierbij geldt afspraak is afspraak, juist in de wereld van internationale verdragen. Voor de vragen over het specifieke dreigingsbeeld in Irak verwijst ik naar de Minister van Defensie.

Mevrouw Karabulut vroeg waarom ISIS nog steeds een dreiging kan vormen en welke rol wij daarbij spelen. De dreiging van ISIS is natuurlijk sterk gevoed door onvrede in Irak en Syrië over de positie van soennieten en de onderlinge spanningen. De grote inspanningen die een heel aantal landen leveren waaronder Nederland ook prominent – Irak is een van onze focuslanden – zijn er natuurlijk op gericht om er een bijdrage aan te leveren dat die spanningen niet opnieuw op die manier opblazen. Vandaar dat er naast de militaire trainingen die we geven, ook niet-militaire ondersteuning is en humanitaire hulp. Het feit dat IS, ondanks een militaire overwinning, niet alleen nog steeds in staat is in Syrië en Irak te functioneren en aanslagen te plegen maar ook aanslagen daarbuiten claimt, zoals recent in Sri Lanka, geeft aan dat we waar nodig met militaire middelen, met kracht, maar daarnaast inderdaad ook via het aanpakken van de grondoorzaken als Nederland en als deel van internationale organisaties actief moeten blijven. Dat is een lange weg, maar daar spelen we nadrukkelijk onze partij in.

Mevrouw Ploumen vroeg in te gaan op de chemische aanvallen in Idlib. Daar is de OPCW inmiddels een voorbereidend onderzoek naar gestart, en dat is ook de juiste weg. De berichten zijn natuurlijk zeer, zeer zorgelijk. Dan hoort het ook zo te zijn dat de OPCW dat zorgvuldig onderzoekt. Dat is in gang gezet.

Voorzitter. Dan wil ik overgaan van de regio en IS naar Turkije. De heer Van Helvert en mevrouw Karabulut vroegen mij om in te gaan op de manier waarop Turkije door Nederland en in internationaal verband wordt aangesproken. Dat is een gesprek dat we natuurlijk vaker hebben gevoerd. Het debat met Turkije wordt zeer zeker gevoerd, in de NAVO maar ook in de bilaterale contacten die ik heb. Zoals de Kamer weet, is het Nederlandse oordeel over de gevolgen van de inval in Afrin het helderste oordeel dat daarover door welk land dan ook is uitgesproken. Zoals de Kamer ook weet, is het van belang dat we Turkije aanspreken waar dat nodig is, maar ook daar waar de samenwerking goed is en het van belang is dat we die ook uitvoeren.

Er is een aantal vragen gesteld over de risico's van terugkerende IS-strijders. Ja, de terugkeerroute loopt via Turkije. Het is van groot belang dat wij goede afspraken hebben met Turkije over het melden van reisbewegingen van deze mensen. Het niet benadrukken van die terreinen waarop samenwerking nuttig is en wederzijds voordeel oplevert – wat overigens ook op heel andere terreinen het geval kan zijn, maar nu even specifiek gerelateerd aan het onderwerp waar we het vanavond over hebben – is in niemands belang. Dat is één reden om ervoor te zorgen dat niet alleen datgene wat fout is benoemd wordt, maar ook datgene wat goed is en waarbij we elkaar nodig hebben. De andere reden is dat in een internationaal speelveld, in internationale organisaties, meer landen hun zegje doen – of niet – wanneer er iets aan de hand is. Dat gebeurt in de NAVO, in de EU. Volgens mij hebben we er binnenkort weer een debat over. De Kamer kan zelf waarnemen, althans voor zover dat buiten vergaderzalen plaatsvindt, welke landen daarover vocaal zijn en welke landen daarover minder vocaal zijn. De Kamer kan ook waarnemen dat Nederland een van de meest vocale landen is. Maar het is nu eenmaal zo dat niet alle landen zoals Nederland zijn.

De Kamer weet dat ik dit recent nog in de Raad Buitenlandse Zaken aan de orde heb gesteld, omdat de relatie tussen Turkije en de EU inderdaad zelfstandig aandacht verdient. Dat is ook voor Turkije van groot belang. Dat geeft ons ook weer invloed. De Kamer weet ook dat het kabinet van mening is dat de EU niet moet schromen om de grote economische macht in te zetten. Daarnaast is er ook een soft power, een morele macht. Maar in de praktijk is het toch heel vaak de toegang tot die grote markt die landen ertoe verleidt om gedrag op allerlei terreinen aan te passen. De brief die de heer Van Helvert nog tegoed had naar aanleiding van het AIVD-rapport is inderdaad een enerzijds-anderzijdsbrief, omdat dat ook de

situatie is. De AIVD schetst aan de ene kant dat IS in het verleden de mogelijkheid heeft gehad om in enige mate actief te zijn in Turkije en dat dit heel goed nog steeds het geval zou kunnen zijn. Tegelijkertijd is het waar dat Turkije zelf het slachtoffer is geweest van IS en van de dreiging, die ik net schetste, die nog steeds van IS uitgaat. Dat realiseert men zich in Turkije heel goed. Wij werken ook nauw samen met Turkije in contraterorisme-organisaties. Dat is ook weer een reden om die relatie gebalanceerd te houden. Ik deel dus niet het beeld dat Turkije een vrijplaats zou zijn voor IS. Daarvoor is Turkije zelf te veel doelwit. De heer Bosman vroeg of ik kan ingaan op de zeer recente berichten over Turkse bombardementen in de Koerdische Autonome Regio. Het is vaker voorgekomen dat Turkije aanvallen uitvoert op doelen van de PKK. De PKK wordt internationaal gezien als een terroristische organisatie. Dat wordt ook door Nederland onderschreven. Dat neemt niet weg dat Turkije bij zijn optreden wel binnen het internationaal recht moet functioneren en tot het uiterste moet gaan om burgerslachtoffers te voorkomen. Een directe relatie met de NAVO is in dat gebied niet aan de orde, omdat de NAVO daar niet actief is.

Ik wil nu overgaan naar de vragen rond het veiligheidsmechanisme of althans de niet-militaire aspecten daarvan. Het kabinet heeft de Kamer in een brief laten weten dat wij en nog een dertigtal andere landen een verzoek hebben gehad van de VS. Uiteindelijk waren we ook in de vorige fase met een groot aantal landen actief bij het militair verslaan van ISIS. Dat verzoek is op dit moment in algemene termen gesteld. Het kan dus gaan om zowel militaire steun als niet-militaire steun en kan zowel betrekking hebben op het grondgebied van Syrië als daarbuiten. Wij zijn dat verzoek nu aan het beoordelen op militaire aspecten, waar collega Bijleveld over gaat, maar natuurlijk ook op internationaalrechtelijke grondslagen. Dat is vanouds belangrijk voor Nederland. Het regeerakkoord wijst ook specifiek op het belang daarvan. Dat onderzoek loopt nog, dus ik kan er op dit moment nog geen uitkomst van geven, maar natuurlijk kijken wij heel serieus naar het verzoek van een belangrijke grote bondgenoot.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Betekent dit dat er een notificatie richting de Tweede Kamer komt? Ziet de Minister ook de relatie tussen het optreden van Turkije in de regio en dit verzoek? Zouden we misschien daar beter iets aan kunnen doen of er in ieder geval iets aan moeten doen?

De **voorzitter**:

Ik geef de collega's even mee dat ze in deze termijn twee interrupties hebben richting het kabinet.

Minister **Blok**:

Het is echt nog te vroeg om te zeggen of er een notificatie komt. Ik gaf al aan dat het steunverzoek zowel op militaire aspecten als op niet-militaire aspecten betrekking heeft en dat we beide kanten onderzoeken. Ik kan daar dus echt nog niets over zeggen. Dan de vraag of – ik vertaal het maar even – het verzoek zou kunnen vervallen als Turkije een andere rol zou spelen. Dat zou ik niet onmiddellijk durven zeggen, omdat ook het regime van Assad nou niet bekendstaat om zijn mensvriendelijkheid. Ook dat is wel een vraag die onderdeel is van de nadere analyse die wij doen.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Het is in ieder geval goed om te horen dat een mandaat noodzakelijk is, mocht het gaan om een militaire bijdrage. Ik vind het wel merkwaardig dat de Minister zei dat het gaat om zowel militaire als niet-militaire steun, in Syrië maar ook daarbuiten. Zou de Minister dat in ieder geval nog willen toelichten? Is de Minister dan met mij van mening dat het vanuit

onze positie wel degelijk heel relevant is om ook de rol van Turkije, die toch centraal staat, daarbij te betrekken, evenals natuurlijk Assad en afspraken die in Syrië zouden moeten worden gemaakt?

Minister Blok:

Zoals mevrouw Karabulut het nu formuleert, ben ik het ermee eens. Dan is er een veel bredere inbedding van alle spelers, waaronder Turkije. Het is een weg naar uiteindelijke politieke afspraken, die de enige route zijn naar een stabiele en acceptabele oplossing voor Syrië. Het verzoek luidt inderdaad: militaire of niet-militaire steun. Dat is ook niet zo vreemd. Ook in dit overleg zien we dat er militaire aspecten zijn, maar je brengt een regio nooit tot stabiliteit met alleen militair optreden.

Dan ga ik over naar de vragen rond berechting. Dit is een onderwerp waar ik inderdaad vorige week in de VN-Veiligheidsraad aandacht voor heb gevraagd. Dat was overigens niet voor het eerst, zoals de Kamer weet. In de tijd dat wij zelf lid waren heeft Nederland dat ook aan de orde gesteld. Vorige week was ik uitgenodigd door Indonesië, op dat moment voorzitter, om deel te nemen aan het debat over humanitaire bescherming. Dat vond ik een goed platform om dit pleidooi nogmaals te houden, en om ook van de gelegenheid gebruik te maken om met deskundigen en vertegenwoordigers van een aantal landen die dezelfde kant op willen gaan als Nederland, te spreken over de vraag welke stappen nu tot het door ons gewenste tribunaal kunnen leiden. Daarnaast heb ik de extern volkenrechtelijk adviseur gevraagd om ook van zijn kant toe te lichten welke voorwaarden, zowel juridische als praktische, hij vanuit zijn optiek stelt aan zo'n mechanisme. Ik zal zo ingaan op een aantal mogelijkheden, maar ook op hinderpalen op weg daarheen. Ik heb dat ook in het verleden gedaan. Dat leidt niet tot de conclusie dat alles per se onmogelijk is, maar het is wel goed om, ook vooruitlopend op het advies van de volkenrechtelijk adviseur, te schetsen waar wij nu op stuiten, ook in de contacten met andere landen.

Voor een internationale berechting is ook een internationale rechtsgrondslag nodig. Normaal gesproken worden misdrijven berecht in en door het land waar ze hebben plaatsgevonden. Dat is in Nederland ook zo. Als een buitenlander hier in Nederland een misdrijf begaat, zullen wij die hier in Nederland willen berechten. Dit kunnen wij Irak ook niet ontzeggen. En Syrië verkeert in een staat waarin er überhaupt geen acceptabele rechtsgang plaatsvindt. We zien dat het aan de ene kant gaat om misdrijven met een zo ernstig karakter dat er mogelijk sprake is van genocide. Voor het vaststellen of er sprake is van genocide, heb je ook zo'n zwaarwegende rechterlijke uitspraak nodig. Maar het sterke vermoeden dat dat zo, is een reden te meer voor Nederland om te pleiten voor zo'n mechanisme.

De snelste weg zou benutting zijn van het Internationaal Strafhof. Dat staat ervoor klaar, maar Irak is er geen lid van en Syrië ook niet. Er zijn in het verleden ook hoven opgericht op grond van een mandaat van de VN-Veiligheidsraad. Ik heb ook in eerdere debatten met de Kamer al aangegeven dat Nederland daarvoor heeft gepleit en ik heb er vorige week ook nog voor gepleit. Maar dat deden wij wel in de wetenschap dat Rusland en China daar zeer tegen gekant zijn, en de VS ook niet erg enthousiast zijn over internationale berechting. Die route moet belopen blijven worden, want dat is de meest koninklijke weg, maar het is dus een moeilijke route.

Dan zou er mogelijk nog een ad-hoctribunaal opgericht kunnen worden. Daar richtte mijn vraagstelling aan de volkenrechtelijk adviseur zich op. De vraag die we bespreken met een aantal landen en deskundigen is: zou het mogelijk zijn om met instemming van Irak zo'n tribunaal op te richten? Daarbij zou van onze kant dan een voorwaarde zijn dat de doodstraf niet zou worden toegepast. Irak wordt natuurlijk geconfronteerd met enorme aantallen, met tienduizenden te berechten ISIS-strijders. Het is dus

denkbaar dat men daar zou zeggen: u helpt ons ook met zo'n tribunaal. Maar dit is echt toekomstmuziek omdat wij daar dus ook voorwaarden aan zullen verbinden.

De route die ik daarbij bewandel omvat het onderhouden van nauw contact met andere landen, inderdaad onder meer met Zweden. Zweden is gelijkgezind, en is overigens ook zeer vocaal omdat men daar een extra probleem heeft. Men heeft namelijk eigenlijk geen binnenlandse wetgeving die berechting op grond van terrorisme mogelijk maakt. Zulke wetgeving heeft Nederland wel, dus het geval kan zich ook voordoen dat terugkeerders zich spontaan melden. Dat is ook gebeurd in het verleden. Daar kan Nederland dan nog berechten. Zweden heeft die mogelijkheden nauwelijks. Maar ook landen die die mogelijkheid wel hebben, kijken met ons naar de invulling daarvan.

Begin juni is er een expertbijeenkomst in Zweden, waaraan Nederland deel zal nemen. Nederland zal in september in New York een bijeenkomst met deskundige en gelijkgezinde landen organiseren. Tegen die tijd beschikken we ook over het advies van de externe volkenrechtelijke adviseur.

De heer **Bosman** (VVD):

Ik hoor u nu alleen Nederland, Zweden en gelijkgestemde landen noemen. Is er al een definitievere lijst of houdt de Minister een slag om de arm om zekerheid te krijgen over de daadwerkelijke uitspraak van die landen?

Minister **Blok**:

Dat klopt. Ik vind het altijd aan andere landen om zelf aan te geven wat hun standpunten zijn. Het is een vraag die ik vaker krijg. Ik weet dat er gelijkgezinde landen zijn, maar voordat ze iets openbaar maken, willen ze natuurlijk ook vaak kijken hoe concreet het wordt en of dat past in wat zijzelf voor ogen hebben bij berechten.

Mevrouw Ploumen vroeg me specifiek in te gaan op de situatie van kinderen. Nu kan de situatie van kinderen waarvan de ouders in leven zijn niet los worden gezien van de situatie van de ouders. De heer Van Helvert ging daar in zijn interruptie op in. Ik begin bij het standpunt over het terughalen van IS-strijders of -vrouwen die daar zelf zijn heengereisd. De heer De Roon vroeg daar ook naar. Daarover is en blijft het kabinetsstandpunt: wij gaan niet actief strijders of vrouwen terughalen.

Op het moment dat je kinderen waarvan de ouders nog in leven zijn terug zou halen, geven rechterlijke uitspraken in Nederland eigenlijk aan dat je in dat geval wel degelijk de ouders, voor zover mogelijk, mee moet nemen. Dus vandaar dat er een relatie tussen is. Ik herken helemaal wat mevrouw Ploumen en ook anderen zeggen over het enorme leed van de kinderen. Dat trek ik me aan, maar dat moeten de ouders zich vooral aantrekken. Maar ik kan dit niet losknippen van het regeringsstandpunt: wij gaan niet de vrouwen of de mannen die daar gevochten hebben actief terughalen. Daarmee hoop ik de vragen over berechting beantwoord te hebben.

Dan ga ik over naar de vragen die zijn gesteld naar aanleiding van de brief over Ahrar al-Sham.

De **voorzitter**:

Nog even een vraag over de berechting, van mevrouw Belhaj.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Ik begrijp dat het heel complex is, ik begrijp dat Nederland daar niet in zijn eentje over gaat en dat het wat langer kan duren. U gaf zelf iets van september aan. Maar ik dacht ineens: wat dan in de tussentijd? Wat doe je als men al zelfstandig besluit om over te gaan tot eigen strafmaatregelen? Wordt er nagedacht over wat je in de tussentijd zou kunnen doen?

Minister Blok:

De regering is daar helder over: wij gaan geen mensen terughalen. Als mensen zelf kans zien om terug te komen, wat zich in het verleden heeft voorgedaan,...

Mevrouw Belhaj (D66):

Ik vroeg iets anders.

Minister Blok:

...dan worden ze hier berecht. Maar dat iets anders dan.

De voorzitter:

Misschien een verduidelijking van mevrouw Belhaj.

Mevrouw Belhaj (D66):

Het ging specifiek over het oprichten van een tribunaal. Het kan een lang traject zijn om te besluiten wat te doen. Maar wat gebeurt er dan in de tussentijd, tot men het uiteindelijke advies heeft gekregen? Je kunt zo een jaar of anderhalf jaar verder zijn. Dan gaat men in de tussentijd waarschijnlijk over tot eigenberechting.

Minister Blok:

Irak doet dat en heeft ook het recht om te berechten voor de vele misdrijven begaan op Iraakse bodem. Diegenen die in handen zijn van de Syrian Democratic Forces worden op dit moment niet berecht. Wij hebben ook geen signalen dat daar op korte termijn mee wordt begonnen.

De voorzitter:

Mevrouw Ploumen nog.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

De Minister herhaalt zijn standpunt. Ik heb naar aanleiding daarvan twee vragen. Een: er zijn humanitaire organisaties die aangeboden hebben om een rol te spelen in het in veiligheid brengen van de kinderen. Ik zou willen weten hoe de Minister daartegen aankijkt.

Dan mijn tweede vraag. We konden in het Algemeen Dagblad lezen, nog niet zo lang geleden – naar ik meen een week geleden – dat de Nederlandse regering actief onderzoekt, aangespoord door een rechterlijke uitspraak, hoe vrouwen met hun kinderen naar Nederland kunnen komen. Hoe moet ik die twee naast elkaar zetten?

Even voor alle duidelijkheid, voordat de heer Van Helvert overal weer een karikatuur van maakt, er is volgens mij niemand in deze zaal die niet vindt dat wandaden berecht moeten worden. Dat is het uitgangspunt. We kunnen bespreken waar dat moet; bij een internationaal tribunaal.

Nederland is een volwaardige rechtsstaat en we zijn zelf ook in staat om te berechten en te bestraffen, mocht dat nodig zijn.

Wil de Minister met die twee uitgangspunten in het achterhoofd reageren op de activiteit van zijn collega Grapperhaus, naar aanleiding van die uitspraak? En hoe kijkt hij aan tegen een eventuele rol van humanitaire organisaties?

De heer Van Helvert (CDA):

Voorzitter, een punt van orde. Er werd gezegd: voordat de heer Van Helvert ergens een karikatuur van maakt. Kan mevrouw Ploumen dat heel even uitleggen? Ik heb het standpunt en de waarschuwing van de AIVD genoemd over de strategie van IS om vrouwen bewust zielig voor een camera te krijgen, in de hoop dat zij met de kinderen naar Nederland gehaald worden. Die waarschuwing heb ik inderdaad genoemd. Bedoelt mevrouw Ploumen dat met een karikatuur? Dat vind ik een officiële waarschuwing van de AIVD.

De **voorzitter**:

Dat was een punt van orde en niet zozeer een interruptie, dus u hoeft daar niet op te reageren.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

O ja. Dat is het allerbeste, denk ik.

De **voorzitter**:

Dan wachten we het antwoord van de Minister af.

Minister **Blok**:

Allereerst de vraag over de betrokkenheid van het Rode Kruis of humanitaire organisaties. Even doordenkend over wat dat betekent: dat zou gaan om het ophalen van kinderen uit een formeel Syrisch gebied, dus dat zou contacten met de Syrische regering van Assad betekenen. Dat is al een kwetsieuze zaak. En ten tweede: wie ook die operatie in gang zou zetten, het verandert niets aan de familierechtelijke consequenties, zoals ik die net schetste. Zolang ouders in leven zijn, is het weghalen van kinderen daarbij familierechtelijk zeer kwetsieus.

De contacten met de Iraakse overheid waarover het kabinet vorige week een brief heeft gestuurd, liggen in lijn met de eerdere brief die het kabinet heeft gestuurd naar aanleiding van de uitspraak van de rechtbank in Rotterdam. Die heeft in de lopende rechtszaak tegen zes vrouwen die zijn uitgereisd, het Openbaar Ministerie opgedragen alles in het werk te stellen om een veilige terugkeer van die vrouwen naar die Rotterdamse rechtbank mogelijk te maken.

Daar zitten heel veel aspecten aan. Een daarvan heeft betrekking op het reizen over Iraaks grondgebied en over SDF-grondgebied. Er zitten internationale aspecten en een heel aantal praktische aspecten aan. Het kabinet kijkt naar al die aspecten. Een onderdeel daarvan is of Irak ze zelf gaat berechten. Dat is ook logisch, omdat we net al constateerden dat Irak zelf alle recht heeft om te berechten voor misdaden op zijn grondgebied. Op dat gebied heeft Irak inderdaad aangegeven: dat zullen wij voor deze specifieke personen niet doen. Dat is één stukje van die hele afweging of datgene wat de rechtbank aan het Openbaar Ministerie heeft gevraagd, in de praktijk ook uitgevoerd kan worden. Die hele puzzel is nog niet gelegd. Dan ga ik toch over naar de vragen die naar aanleiding van de brief over de rechterlijke uitspraak over Ahrar al-Sham zijn gesteld. We hebben elkaar, toen de rechtszaak nog liep, al gesproken over de vraag of het oordeel dat de toenmalige Minister over Ahrar al-Sham heeft uitgesproken, consequenties zou hebben voor de rechtszaak. Overigens heeft Minister Koenders indertijd niet gezegd dat Ahrar al-Sham niet terroristisch was, maar dat de organisatie niet extreem jihadistisch was.

De heer **Van Helvert** (CDA):

Radicaal.

Minister **Blok**:

«Radicaal jihadistisch» was zijn formulering. Toen dit eerder aan de orde was, heb ik al gezegd: wij hebben gelukkig in Nederland een onafhankelijke rechtspraak. Dus het is aan de rechter om te oordelen of deze meneer wel of niet veroordeeld moet worden voor zijn wandaden. De rechter heeft gesproken en heeft deze meneer daarvoor veroordeeld. Tot zover werkt de rechtsstaat zoals ik toen ook geschetst heb dat een rechtsstaat moet werken.

De heer Van Helvert vroeg: betekent de uitspraak van de rechter over het karakter van Ahrar al-Sham dat de organisatie daarmee meteen een terroristische organisatie is? Buitenlandse Zaken beoordeelt een organisatie als terroristisch wanneer die op een internationale terrorismelijst staat. Dat is met Ahrar al-Sham niet het geval. Inderdaad hebben een

aantal landen heel expliciet aangegeven dat ze dat niet willen, omdat dat gevolgen kan hebben voor de inzet van Rusland en het Assad-regime bij hun eigen oorlog in Syrië. Dat is een praktische afweging, waar je het wel of niet mee eens kunt zijn, maar die er in ieder geval toe geleid heeft dat op dit moment Ahrar al-Sham niet op die lijst staat. Wij vonden het wel zuiver om onze coalitiegenoten op de hoogte stellen van de rechterlijke uitspraak in Nederland, maar dat heeft niet geleid tot een andere conclusie.

De heer Van Helvert vroeg: waarom hebben we in het geval van Ahrar al-Sham bekendgemaakt dat die geen NLA-steun heeft gekregen, terwijl we dat verder niet doen? Dat is een belangenafweging. Het Openbaar Ministerie, toch een heel belangrijke organisatie in onze rechtsstaat, doet een informatieverzoek, waarbij je een dringende reden moet hebben om daar niet aan te voldoen. Zoals de Kamer weet, is al bij de start van het NLA-programma besloten om die informatie geheim te houden, om geen mensen in gevaar te brengen. Ik handel in de lijn die in 2015 is ingezet. Dat betekent dus ook dat je niet een lijst kunt publiceren van organisaties die het niet hebben gekregen, omdat je dan daaruit kunt concluderen dat de organisaties die niet op de lijst staan, dat wel hebben gekregen. Door een individuele organisatie, waar het Openbaar Ministerie ons specifiek om verzoekt, toch te noemen, breng ik niemand in gevaar, omdat het niet mogelijk is om uit die naam af te leiden dat anderen dan per se wel steun hebben gekregen. In die belangenafweging hebben we inderdaad in dit geval de rubricering opgeheven, om daarmee een goede rechtsgang te bespoedigen. Die heeft dus ook zijn gang gehad.

De voorzitter:

De heer Van Helvert heeft daar een vraag over.

De heer Van Helvert (CDA):

Even precies. De rechtbank van Rotterdam zegt: het is een terroristische organisatie en daarom veroordeel ik deze meneer. De Minister zegt: wij bij Buitenlandse Zaken beschouwen iets als een terroristische organisatie als de rest dat ook doet, met andere woorden als die op een internationale lijst staat. Maar het is dus voor Buitenlandse Zaken niet voldoende als de Nederlandse rechtbank zegt dat het een terroristische organisatie is. Dat zou je ook kunnen zeggen: als onze rechtbank een organisatie terroristisch vindt, vinden wij die ook terroristisch. Dan kunnen anderen iets anders vinden, maar wij volgen onze rechtbank. Op het moment dat je dat doet, hebben een aantal rebellengroepen, die u niet kunt noemen, steun gekregen van Nederland, terwijl zij samenwerken met deze – volgens de rechtbank terroristische – groep. Dan begrijp ik dus dat in de belangenafweging Nederland eigenlijk zegt: het is beter om niet de rechtbank te volgen, maar de internationale code; dan hebben wij in ieder geval nooit groepen gesteund die hebben samengewerkt met een terroristische groep. Is dat de belangenafweging?

Minister Blok:

Er lopen nu een aantal tijdlijnen door elkaar. Mijn belangrijkste rol in het debat was volgens mij het beëindigen van NLA-steun. Nu vraagt de heer Van Helvert mij of ik met een uitspraak na de beëindiging van de NLA-steun nog een keer wil terugkijken naar een indertijd genomen beslissing. In die tijd was deze rechterlijke uitspraak niet bekend, dus ik kan niemand houden aan een rechterlijke uitspraak die op dat moment niet bekend kon zijn.

De voorzitter:

De heer Van Helvert, een tweede vraag.

De heer Van Helvert (CDA):

Voor de kijkers thuis loopt het allemaal door elkaar, maar het luistert toch even heel nauw. Bij het controleren van de regering kijk je soms toch terug. Dat is het controleren van de regering. Dat deze Minister het wijze besluit nam om te stoppen, staat buiten kijf. Maar er waren ook nog ministers voor hem, die andere dingen deden. Vandaar dat ik het toch even helder stel. Want er waren ook rapporten die wél aangaven dat daar terroristische organisaties rondliepen. Daarom toch de vraag: wat is de afweging voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken om Ahrar al-Sham niet als terroristische organisatie aan te merken? Het bijkomend voordeel van dat niet doen is dat de ministers niet de beschuldiging op zich kunnen laten laden dat zij groepen hebben gesteund die constant samenwerkten met deze terroristische organisatie. Daarom vraag ik dit zo specifiek.

Minister Blok:

Maar dat doet niets af aan de tijdlijn. Onderdeel van rechtszekerheid is dat niemand gehouden is aan wetten of rechterlijke uitspraken die niet bekend konden zijn op het moment dat iemand iets deed of naliet. Dat geldt hier natuurlijk ook. Je kan toch niet de Minister van dat moment verwijten dat hij iets deed wat met de kennis van een rechterlijke uitspraak nu misschien tot een andere conclusie had geleid? Als we nu weer contacten zouden hebben met Ahrar al-Sham, dan doen wij dat met de wetenschap van deze rechterlijke uitspraak. Dat is een logische redenering. Maar je kunt een beslissing uit 2015 niet houden tegen een rechterlijke uitspraak uit 2019.

De voorzitter:

De heer Van Helvert heeft nog een vervolgvraag.

De heer Van Helvert (CDA):

Ik wil daar even op doorgaan. In onwetendheid zondigt men niet – dat ken ik ook wel – maar dat wil niet zeggen dat het niet fout is gelopen. Het feit dat we het toen niet wisten, wil niet zeggen dat we niet even mogen terugzoeken hoe het gegaan is. Er waren destijds heel veel adviezen van de Verenigde Naties aan de Minister om het niet te doen, omdat er allemaal rebelligroepen door elkaar vochten waarvan je niet weet wat ze tegen wie deden. De Minister heeft het echter toch gedaan met de belofte, die door latere ministers ook in technische briefings is herhaald, dat het constant goed gemonitord wordt: maakt u zich geen zorgen; zodra er iets aan de hand is, stoppen we direct. Het blijkt nu dat dat niet zo is, behalve als het ministerie nu zegt: we zien het niet als een terroristische organisatie, terwijl de rechtbank het wel zegt. Als Buitenlandse Zaken het niet doet, kan dat nooit een beschuldiging zijn. Het lijkt alsof het ministerie ervoor kiest om niet de eigen rechtbank te volgen, maar datgene wat de rest van de wereld vindt om ervoor te zorgen dat die beschuldiging niet bij het ministerie terecht kan komen.

Minister Blok:

Nu lopen er echt een heel aantal dingen door elkaar. Er is geen steun verleend aan Ahrar al-Sham. En er is ook niet de kwalificatie gegeven dat het geen terroristische organisatie zou zijn. De heer Koenders heeft erover gezegd dat het geen radicaal-jihadistische organisatie is. Hoe dan ook, er is geen NLA-steun gegeven aan deze organisatie. Zoals de heer Van Helvert al aangaf, kan ik niet in het openbaar ingaan op de vraag of andere groepen met wie zij samenwerkten wel steun hebben gekregen.

De heer Van Helvert (CDA):

Die bewering heb ik ook niet gedaan. Ik heb niet gezegd dat zij zelf steun hebben gekregen, maar de voorwaarde die de Minister zelf destijds stelde was: wij steunen alleen groepen die niet samenwerken met extremisten. Op het moment dat Ahrar al-Sham wel een extremistische groep is, wil

dat dus zeggen dat een aantal groepen, die de Minister nu niet gaat noemen, door Nederland gesteund zijn, terwijl ze hebben samengewerkt met deze groepering. Dat zou dus buiten de voorwaarde zijn geweest die de Minister zelf gesteld heeft. Door de rechtbank niet te volgen – de rechtbank zegt wel dat ze terroristisch zijn, maar wij vinden dat niet – zet de Minister eigenlijk een blok om ervoor te zorgen dat voldaan wordt aan de eigen voorwaarde, terwijl dat volgens de rechtbank in Rotterdam niet zo is. Dat vind ik wel een verschil.

Minister Blok:

De rechtbank heeft geen enkele uitspraak gedaan over de voorwaarden voor NLA. De rechtbank heeft een individu veroordeeld op grond van zijn activiteiten bij Ahrar al-Sham. Nogmaals, ik kan in het openbaar niet ingaan op welke andere groepen wel of niet gesteund zijn en met wie ze wel of niet hebben samengewerkt.

De voorzitter:

Ik heb een interruptie, aanvullend op die van de heer Van Helvert. Ik kijk even naar de heer Van der Staaij om het voorzitterschap over te nemen.

Voorzitter: Van der Staaij

De heer Voordewind (ChristenUnie):

De heer Van Helvert probeert nu iets naar boven te krijgen, wat op zich lastig is, omdat het in het verleden ligt. Aan de andere kant zijn we hier natuurlijk ook om lessen uit het verleden te leren. Als de Minister van Buitenlandse Zaken terugkijkt, kan hij dan evaluerend zeggen dat het niet juist zou zijn geweest als andere clubs in het verleden zouden hebben samengewerkt met deze club, die nu door onze rechter als een terreurorganisatie wordt bestempeld? Kan hij dat erkennen? Kan hij die lijn volgen? We hoeven niet alleen maar te constateren dat er nu dingen gebeuren die niet relevant zijn voor het verleden. We willen ook lessen trekken uit het verleden.

Minister Blok:

Die lessen trekken, daar ben ik het mee eens. Die afspraken hebben we ook gemaakt. Dat onderzoek om te kijken hoe je omgaat met niet-letale steun is volgens mij inmiddels aanbesteed. In de brieven die indertijd door het kabinet zijn verstuurd – voor mijn tijd en ook in mijn tijd, terugkijkend – is steeds aangegeven dat het ging om een onoverzichtelijke situatie waarin er gelegenheidssamenwerkingsverbanden waren. Eén daarvan had niet direct betrekking op NLA, maar bood wel een lastig dilemma: wij hebben de Koerden gesteund bij hun activiteiten in Oost-Syrië. De Koerden hebben ook regelmatig met Assad samengewerkt en er zijn dikke rapporten verschenen over mensenrechtenschendingen door Koerden. Dat illustreert dat optreden in een oorlogsgebied, met wisselende coalities, in een complexe regio, hele lastige dilemma's met zich meebrengt.

Zoals ik de besluitvorming terugzie over die NLA-steun, zie ik dat indertijd daarop gewezen is dat het een onoverzichtelijk gebied was, lastig te controleren, met wisselende bondgenootschappen. Dat brengt wel de vraag met zich mee welke lessen je daaruit leert voor de toekomst. Dat hebben we ook met elkaar afgesproken, maar ik ga hier nu niet allerlei andere oordelen uitspreken dan ik verstandig vind om die lessen voor de toekomst ook te laten trekken door de AIV.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Toch nog één vervolgvraag op dit punt, want het is goed dat we dat onderzoek uitzetten. Dat wachten we af, en dan gaan we daarover een hopelijk vruchtbaar gesprek aan met de Minister van Buitenlandse Zaken.

De specifieke vraag is hier niet zozeer wat de Koerden hebben gedaan, want er zijn geen rechterlijke uitspraken geweest over terreurdaden van de Koerden. Er zijn wel mensenrechtenschendingen geweest, dat geef ik de Minister na, maar de vraag is of deze uitspraak van niet meer het OM, maar de rechter, over Ahrar al-Sham effect heeft op het oordeel van de Minister, als hij terugkijkt, over samenwerking met organisaties die met Ahrar al-Sham zouden hebben samengewerkt. Kortom, de vraag is: is zo'n rechterlijke uitspraak van invloed op een eventuele toekomstige samenwerking met zo'n organisatie als Ahrar al-Sham? Of zegt de Minister: nee, ik hou mij alleen maar aan de internationale lijsten van terreurorganisaties en ik kijk verder niet naar wat de rechter misschien deze keer zei of een volgende keer misschien nog een keer zou zeggen? Daar ben ik even nieuwsgierig naar.

Minister Blok:

Dat antwoord heb ik gegeven. Nu kennen we de uitspraak. Ik vind het niet logisch en ik vind het ook niet rechtstatelijk om met een uitspraak van 2019 een actie in 2015 te beoordelen. De heer Voordewind heeft wel gelijk als hij zegt: nu je die uitspraak hebt, mocht je Ahrar al-Sham weer op je bureau tegenkomen, hou je dan rekening met die uitspraak? Daarop is mijn antwoord volmondig ja. Nu ken ik de uitspraak.

Voorzitter: Voordewind

Minister Blok:

Dan kom ik bij mijn laatste hoofdstuk en dat had betrekking op de jezidi's, althans voor het aspect asielerzoekers in Nederland en al dan niet terugsturen. Die vragen zijn zeer recent ook gesteld aan de Minister van Justitie en Veiligheid, die op dit moment ook het Vreemdelingenbeleid doet. Natuurlijk zijn ook wij betrokken bij de beantwoording daarvan, maar een zorgvuldige beantwoording vraagt echt dat we daar nog een aantal vragen voor beantwoorden. Dus dat lukt me nu gewoon niet mondeling, maar natuurlijk krijgt u die antwoorden schriftelijk. Dan had de heer Voordewind nog een specifieke vraag over de bestuurlijke status van de Ninevévlakte. Daarover is in het verleden een discussie geweest. Ik wil een knip maken tussen de Iraakse overheid aanspreken op hun omgang met minderheden. Die stonden op de Ninevévlakte inderdaad zeer onder druk, maar dat is nog steeds zo. Op het humanitaire-hulpaspect zal collega Kaag ingaan, maar ook ik spreek in mijn rol de Minister van Buitenlandse Zaken van Irak daarop aan. De bestuurlijke indeling binnen Irak is iets wat echt buiten mijn competentie valt. Dat moet ik aan Irak overlaten, maar ik hou ze wel aan de uitkomsten van de manier waarop zij omgaan met de minderheden. Voorzitter. Hiermee hoop ik de aan mij gestelde vragen beantwoord te hebben.

De voorzitter:

Dan dank ik de Minister van Buitenlandse Zaken en gaan wij luisteren naar de Minister van Defensie.

Minister Bijleveld-Schouten:

Dank u wel, voorzitter. Aansluitend bij wat collega Blok heeft gezegd, wil ik mijn termijn beginnen met de opmerking dat, als je kijkt naar de vier jaar strijd die door de coalitie is geleverd, het belangrijk is dat ISIS is verslagen en dat het gebied terug is veroverd. Dat is ook door eigenlijk iedereen gezegd. Kijkend naar hoe groot het zelfuitgeroepen kalifaat was, zijn er echt grote stappen gezet. Dat is wel een belangrijke mijlpaal. Ik denk dat we dat met elkaar ook in deze Kamer nadrukkelijk moeten vaststellen. Onze Nederlandse militairen, mannen en vrouwen, hebben daar ook een belangrijke bijdrage aan geleverd. Ik sluit mij aan bij al

degenen die daar iets positiefs over hebben gezegd. Ik weet niet of een aantal van u het heeft gezien, maar in de prachtige documentaire die National Geographic heeft gemaakt van de F-16-missie, kun je ook zien hoe onze vliegers daar hebben geopereerd. Je kunt ook alles zien wat daaromheen nodig was om die vliegers hun werk te laten doen. Zoals de Minister van BZ heeft gezegd, zal ik deze blokjes voor mijn rekening nemen: opschorting, hoe we kijken naar de veiligheidssituatie, het veiligheidsmechanisme, transparantie en dan de losse vragen van met name de heer Bosman over de aantallen en de missies. Eigenlijk hebben vrijwel alle fracties gevraagd hoe het nu zit met de veiligheid in Irak. We hebben daarover natuurlijk ook aan uw Kamer geschreven. Wij hebben als Nederland besloten om op zondag 12 mei uit voorzorg – dat zeg ik nadrukkelijk – de trainingsactiviteiten in Irak tijdelijk te onderbreken. Dat besluit is genomen op basis van het besluit dat de commandant van de anti-ISIS-coalitie heeft genomen om tijdelijk alle trainingen op te schorten vanwege het verhoogde dreigingsniveau. Het werd al vrij snel weer afgeschaald. Sinds 19 mei zijn de trainingen hervat, zoals we u ook hebben laten weten, en gaan ze ook gewoon door in het normale ritme. Het is belangrijk om dat te zeggen. Ik kan niets zeggen over de aard van de dreiging. Dat is op zich operationeel gevoelige informatie, waar we nooit uitspraken over doen. De inzet is, zoals u weet, altijd afhankelijk van de plaatselijke veiligheidssituatie. Daar hoort de commandant op te letten. Wij toetsen dat hier én daar doorlopend om te zien of het verzorgen van trainingen door onze militairen verantwoord is en wij nemen gepaste maatregelen als daar aanleiding voor is.

Ik ben het wel met mevrouw Belhaj eens. Zij vroeg waarom de Engelse plaatsvervanger en de commandant elkaar dan tegenspraken over het dreigingsbeeld en zij wees erop dat er ook landen zijn die wel doorgegaan zijn. Ik weet niet wat de overwegingen van die landen waren. Net als u vind ook ik het gek dat dat gebeurt, want wij hebben er zo naar gekeken. Onze mensen, wij, hebben het serieus genomen en wij hebben er uit voorzorg voor gekozen de opdrachten van de coalitieleiding – want daar gaat het dan om – op te volgen en de trainingen tijdelijk te onderbreken. Ik denk dat dat eigenlijk geheel in de lijn is die wij altijd aanhouden, namelijk dat wij natuurlijk moeten letten op de veiligheid van onze mannen en vrouwen. Dan moet je de signalen ook serieus nemen.

Hoe staat het er op dit moment voor met de veiligheid? Is er nog een verhoogde dreiging? Dat vroeg de heer Van Helvert. Eigenlijk zijn er op dit moment geen aanwijzingen voor een verhoogde dreiging. De trainingen gaan gewoon door. Dat betekent dat we vanaf 19 mei weer werken in de Koerdistan Autonome Regio, want daar ging het om. In Bagdad was dat al wat eerder het geval. Wij blijven de situatie gewoon volgen en voor mij en voor ons staat veiligheid altijd hoog in het vaandel. Als er weer aanleiding voor is... Het was ook niet voor het eerst dat dit gebeurde. Ik weet in ieder geval dat ik daar met de heer Bosman toevallig even over heb gesproken. Het is normaal dat we kijken naar de veiligheidssituatie. Het is van groot belang om in zo'n situatie altijd de kalmte te bewaren, zeker nu de spanningen in het gebied toch oplopen. Daar heeft collega Blok ook wat over gezegd.

Aanvullend op wat collega Blok heeft gezegd over het veiligheidsmechanisme, ga ik nu in op de vragen daarover van met name mevrouw Karabulut en mevrouw Ploumen. Eigenlijk hebben meerderen daar iets over gezegd. U heeft natuurlijk allemaal gezien en gehoord dat de VS eind december aankondigden om de Amerikaanse aanwezigheid in Syrië in de strijd tegen ISIS te beëindigen. Wij hebben daarover een uitgebreide brief gestuurd in januari. In de anti-ISIS-coalitie hebben we intensieve gesprekken gevoerd over die aankondiging en hoe we daarnaar moesten kijken. Na die intensieve gesprekken binnen die anti-ISIS-coalitie, vooral ook in de kleine groep waar we mee praten, in ieder geval de Minister van Defensie, zullen we eind juni weer bij elkaar komen. Dat bereiden we

normaal voor via de geannoteerde agenda die we naar u sturen. Na die gesprekken zijn de Amerikanen teruggekomen op hun aanvankelijke besluit om alle troepen uit Syrië weg te halen. Ze hebben aangegeven een aantal honderden troepen nog achter te laten. Ik heb samen met mijn Duitse en Franse collega, met name in München opgeroepen om de SDF en de Koerden niet in de steek te laten, een punt dat ook u, voorzitter, regelmatig heeft aangehaald. Het is heel belangrijk dat we er samen in zijn gegaan; we hebben het maar «samen in, samen uit» genoemd. Het is belangrijk omdat er in Syrië wat dat betreft geen machtsvacuüm mag ontstaan dat geboekte resultaten in de strijd tegen ISIS in gevaar kan brengen. Eigenlijk zijn we sindsdien binnen de anti-ISIS-coalitie in gesprek over de veiligheidsbuffer, nu het veiligheidsmechanisme geheten, wat dit zou moeten voorkomen. In de voortgangsrapportage vermeldde we dat we samen met een dertigtal bondgenoten zijn benaderd door de VS om zowel militaire als niet-militaire steun te geven aan dit veiligheidsmechanisme in Noordoost-Syrië. Dat is eigenlijk een soort generiek verzoek dat aan deze landen is gedaan. We hebben er natuurlijk over gesproken met elkaar. Ik heb er ook met mijn Amerikaanse collega over gesproken. Op dit moment bestuderen we het verzoek en maken we überhaupt technische inventarisaties in afwachting van een meer gedetailleerd verzoek. Men heeft er ook niet meer duiding bij dan dit wat wij u hebben aangegeven. Overigens is helder dat een internationaalrechtelijke grondslag zoals door u aangehaald, natuurlijk voorwaarde blijft voor de Nederlandse inzet. Daarover geen misverstand. Zolang die grondslag er niet is, zullen we er ook niet aan meewerken, ook in de strijd tegen ISIS. Dus in die zin zullen we daarnaar kijken. Voor ons blijft het kijken naar wat er met de Koerden en de SDF is bereikt in de anti-ISIS-coalitie wel een belangrijk punt. Dan de vraag wat dan precies het verzoek is. Het gaat om militaire en misschien niet-militaire steun in een bepaald gebied om een soort veiligheidsmechanisme of een buffer te hebben. Wij kijken daar gewoon naar. Omdat het nog niet zo concreet is, kunnen we er ook niet veel meer over zeggen dan we al hebben gedaan. Als er meer over te zeggen is, zullen we dat in uw richting doen. Dan zullen we natuurlijk ook altijd de impact op de gereedheid, als die er zou zijn, meenemen. Collega Blok heeft terecht gezegd dat het alleen kan als er een helder volkenrechtelijk mandaat is. Op dit moment kunnen we daar dus niks zinnigs over zeggen, anders dan dat de vraag er is, dat die niet zo gespecificeerd is en dat we rustig met elkaar kijken wat het verder oplevert of niet.

De voorzitter:

Ik vraag collega Van der Staaij om mij een interruptie toe te staan.

Voorzitter: Van der Staaij

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Toch even over die technische inventarisatie. Het is een beetje catch 22. Omdat er misschien geen volkenrechtelijk mandaat is, moeten we geen technische inventarisatie maken, maar we maken wel een technische inventarisatie. Maar tegelijkertijd kunnen we dat niet, omdat het verzoek nog niet concreet genoeg is. Daardoor tast de Kamer natuurlijk wel in het duister. Is dit nu een notificatiebrief? Bent u concreet aan het onderzoeken of er een bijdrage geleverd kan worden? Of zegt u: nee, de bal ligt nog steeds bij Amerika; wij doen even niks? Het is voor de Kamer natuurlijk wel belangrijk, ook in de procedure van artikel 100, om te weten of we nu te maken hebben met een notificatiefase of dat we nu concreet aan het onderzoeken zijn of er een artikel 100-brief naar de Kamer kan komen. Graag een reactie van de Minister daarop.

Minister Bijleveld-Schouten:

Het is heel helder. Wij wachten gewoon een gespecificeerde vraag af. Die hebben we nog niet. Anders zouden we dat helderder hebben opgeschreven. Dat heb ik ook aangegeven. Ik heb aangegeven wat wel en niet in onze richting is gekomen. Die vraag hebben we niet. Dus kunnen we u ook niet van wat dan ook notificeren. Want ik zou niet weten wat we dan zouden moeten notificeren in uw richting. En als we een specifieke vraag hebben, dan gaan we het onderzoeken. Dat heb ik al gezegd. En dan snappen we dat een volkenrechtelijk mandaat daarbij randvoorwaardelijk is om op te treden. Dat heeft collega Blok ook gezegd. Zo zit het in elkaar.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Ik heb nog een vervolgvraag. In de voortgangsrapportage staat: op dit moment bestudeert het kabinet het verzoek van de VS en maakt een voorlopige technische inventarisatie. Het is dus niet zo dat de bal in Amerika ligt. Nee, er staat hier heel uitdrukkelijk dat het kabinet het verzoek van de VS aan het bestuderen is en een voorlopige technische inventarisatie maakt. Dat betekent dat u iets actief aan het doen bent. En dan zou de Kamer verwachten dat dat een notificatie zou zijn. Want u bent iets aan het bestuderen, aan het onderzoeken. Is er al een uitkomst van die technische inventarisatie? Is er op dat punt iets concreets te melden? Want anders is het een beetje een catch-22.

Minister **Bijleveld-Schouten**:

Misschien leidt het verzoek wel helemaal niet tot notificatie. Misschien is het wel een vraag om geld, om ergens civiel iets te doen. Dat zijn allemaal vragen die wellicht aan de orde zouden kunnen zijn. Op het moment dat die vragen veel gespecificeerder zijn, zullen wij u daar antwoord op geven. Dat is gewoon de realiteit. Dus misschien leidt het zelfs wel helemaal niet tot notificatie, omdat wij helemaal niet aan een vraag op dat terrein gaan voldoen. Maar als er een vraag in die richting komt en wij daar iets zouden doen, dan moeten wij dat natuurlijk wel nadrukkelijk met u bespreken. Dan zal er altijd een volkenrechtelijke grondslag moeten zijn. Dat is eigenlijk de situatie.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Dan ga ik toch mijn tweede interruptie gebruiken om nog even door te vragen, want er staat hier toch wel degelijk een actievere zin van het kabinet, namelijk dat er een voorlopige technische inventarisatie wordt gemaakt door het kabinet. Dan moet er toch iets concreets door de Amerikanen zijn gevraagd, zou ik zeggen. Anders kun je namelijk niet een voorlopige technische inventarisatie maken. De vraag is dus of u daar nu concreet mee bezig bent. Of ligt de bal nu stil en wacht u op een concretisering van Amerika? Deze zin doet namelijk vermoeden dat u actief bezig bent om die inventarisatie te maken.

Minister **Bijleveld-Schouten**:

Er is eigenlijk een hele algemene vraag gesteld. Er is gevraagd of wij zouden kunnen helpen bij iets wat lijkt op een veiligheidsmechanisme. Wij hebben het eerst over een andere benaming gehad. Dat zou ook kunnen zijn dat wij bijvoorbeeld ergens anders troepen zouden kunnen inzetten, omdat er troepen verschoven worden. Dat zou allemaal aan de orde kunnen zijn. Maar veel concreter dan dat is de vraag gewoon niet. Daarom kunnen we daar dus ook geen concreet antwoord op geven. Ik kan het gewoon ook niet mooier maken. Stel nou dat er wel... Nee, laat ik geen hypothesen doen. Dat lijkt me niet handig. Het zou dus van alles kunnen zijn. Het is in algemene zin in onze richting gevraagd. Zolang het niet nader is gespecificeerd, kunnen we er ook niet veel meer over zeggen dan we in de brief al hebben gedaan.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Mag ik er dan van uitgaan dat er een notificatie naar de Kamer komt als er een concreter verzoek is?

Minister Bijleveld-Schouten:

Ja, dat heb ik al gezegd. Dat had ik in het begin al gezegd, in antwoord op vragen van mevrouw Ploumen en mevrouw Karabulut. Ik heb gezegd dat we dat gewoon in uw richting zouden aangeven, dat we dat, als het een artikel 100-situatie zou zijn, gewoon volgens de procedure zouden onderbouwen. Daarover is geen enkel misverstand aan onze kant.

Voorzitter: Voordewind

De voorzitter:

Ik verzoek de Minister om haar betoog te vervolgen.

Minister Bijleveld-Schouten:

Ja. Ik wil verdergaan met het blokje over de transparantie en de F-16's. Ik wil daar eerst wat algemene dingen over zeggen en zal daarna ingaan op de concrete vragen.

In zijn algemeenheid kan ik zeggen dat de inzet van onze F-16's gedurende de eerste acht maanden van 2018 geleidelijk aan afnam, zoals we ook hadden verwacht. Daar hebben we met elkaar over gesproken. In de laatste maanden van 2018 nam de inzet weer toe, met name in Oost-Syrië, vanwege het weerbarstige offensief om de laatste ISIS-pocket, de Hajin-pocket. Daar hebben we u ook wat van laten zien. Mevrouw Belhaj zei dat ik de data en de locaties actief moet laten weten. Defensie heeft de Kamer in 2018 met het openbare Weekoverzicht Defensieoperaties wekelijks op de hoogte gehouden van het aantal missieopdrachten, zoals ik destijds ook aan u heb toegezegd. Dat aantal hebben we dus gewoon bekendgemaakt. De locatie hebben we ook bekendgemaakt. Ook hebben we bekendgemaakt of er sprake was van wapeninzet. Dat was een wijziging ten opzichte van de periode daarvoor. Daar heb ik ook over gesproken met uw Kamer. Wij hebben dat zo gedaan. Die communicatie was het resultaat van een afweging tussen enerzijds onze wil en ook wel plicht – dat ben ik met mevrouw Belhaj eens – om zo open en transparant mogelijk te zijn en anderzijds het belang van de veiligheid van onze mensen en de nationale veiligheid in Nederland. Die afweging maken we keer op keer.

Ik weet natuurlijk dat een aantal van u van mening is dat nu de F-16-missie is beëindigd, wij meer informatie zouden kunnen vrijgeven over data en locaties van de missies die onze vliegers hebben gevlogen. Ik heb gehoord dat er verschillende opvattingen zijn, want ik heb ook de heer Bosman hier iets over horen zeggen. Het kabinet vindt nog steeds dat dat niet verstandig is. Ik zal zo nog ingaan op de vragen naar meer openheid. Ook nu kan het nog steeds gevaar opleveren voor onze mensen of voor de nationale veiligheid als we dit heel specifiek en gericht bekendmaken. Vanzelfsprekend zijn wij tot aan het laatste moment – 31 december was de laatste dag dat we daar waren – in overleg geweest met onze coalitiepartners en met onze eigen inlichtingendiensten, want die kijken daar steeds naar. We hebben nauwgezet in de gaten gehouden of er überhaupt behoefte bleef aan de F-16-inzet. Ook hebben wij voortdurend getoetst of het legitiem was en of ons proces keurig is uitgevoerd. Dat proces is keurig door de heer Bosman geschetst. Daar heb ik niets aan toe te voegen. Dat is allemaal in het kader van de collectieve zelfverdediging van Irak, want dat was natuurlijk het mandaat. Waarom zou er niet meer kunnen? Dat was de vraag van mevrouw Belhaj, mevrouw Karabulut en anderen. Ik hecht wel degelijk aan open en transparante communicatie over de inzet, ook als dat slecht nieuws is. Dat moet gewoon gezegd worden. In die zin hecht ik ook heel erg aan de toetsing van het OM en hecht ik eraan dat daar kritisch naar wordt

gekeken door ons. Dat is van belang; dat deel ik gewoon met u. Wij nemen dat proces heel serieus. In het schriftelijke antwoord aan mevrouw Belhaj hebben we dat nog eens nadrukkelijk aangegeven. Bij iedere berichtgeving over wapeninzet, maar in het bijzonder over de gevallen waarin mogelijk sprake is van burgerslachtoffers – het is helemaal waar dat dat kan gebeuren – moet zorgvuldig de afweging worden gemaakt tussen transparantie en nationale en operationele veiligheid. Die afweging is ook gemaakt. Daar gaat het voortdurend om. Wij hebben echt goed gekeken wat we konden vrijgeven in de weekoverzichten. We hebben echt meer vrijgegeven dan tot op heden ooit was gedaan. En het gaat voor mij en voor ons iedere keer om het belang van de veiligheid van de individuele vlieger. Dat is anders dan bij een groot land, zeg ik maar, want zo veel vliegers hebben wij nou ook weer niet. Het gaat om het belang van de individuele vlieger en de eenheid. Maar wij kijken ook nadrukkelijk naar de veiligheid van het thuisfront, de samenleving en de coalitie als geheel. Maar in een kleiner land is een individuele vlieger eerder te traceren. Die afweging blijft voor ons dus altijd leidend. Wij zijn nog steeds van mening dat het naar buiten brengen van meer details uiteindelijk de nationale veiligheid, maar vooral de veiligheid van de vlieger en de eenheid, schaadt. Zo kijken we ernaar. Dat geldt ook als de missie is beëindigd. Daarom communiceren we zoals we communiceren. Elk land bepaalt zelf welke afwegingen het daarbij maakt.

De voorzitter:

Op dit punt heeft mevrouw Belhaj een vraag.

Mevrouw Belhaj (D66):

De eerste vraag gaat eigenlijk over wat de Minister zegt en wat al langere tijd wordt gezegd. We hebben F-16-vliegers en Nederland is een klein land, dus als mensen weten wie de F-16-vliegers zijn, loopt hun leven gevaar. Maar dat was eigenlijk precies de reden waarom ik schriftelijke vragen stelde over een prachtig interview met een F-16-piloot. Hij vertelde daarin hoe hij zijn werkzaamheden heeft ervaren. Ik dacht daarbij: ik hoor nu al drie jaar dat dat precies de reden is waarom we die informatie niet openbaar maken. Deze persoon staat gewoon met zijn naam in de krant. Het is dus wel het een of het ander. Misschien is het allerbeste om dat argument gewoon niet te gebruiken, tenzij de Minister ook echt kan aantonen dat er een causaal verband is tussen de bekendmaking van de data en het gevaar dat die bekendmaking betekent voor de mensen die de werkzaamheden hebben gedaan. Ik ken geen internationaal onderzoek waarin dat causale verband wordt aangetoond. Als de Minister dat wel kent, is het voor ons interessant om dat te weten. Dan hebben we namelijk een rationeel gegeven. Op basis daarvan kunnen we wel of niet vinden dat we het met de Minister eens zijn.

Minister Bijleveld-Schouten:

Die ene F-16-piloot die het interview heeft gegeven, was met zijn call sign in beeld, niet met naam en toenaam. Het feit dat hij in beeld was, zegt ook nog niets over zijn inzet in operaties. De vragen van mevrouw Belhaj gaan daarover. De uiteindelijke afweging blijft altijd gericht op de operatie van de vliegers waar het om gaat. Daarbij wegen we, nog steeds, dat de vliegers, hun families en het thuisfront bescherming behoeven, juist omdat we een klein land zijn. Dat doen we juist ook omdat het hier gaat om een situatie met terrorisme, namelijk het bestrijden van ISIS. Dat is de weging die we hebben gemaakt en daarom hebben we dat ook zo aangegeven in antwoord op de vragen. Er zijn dus ook geen specifieke details over data en locaties van die individuele vliegers die bekendgemaakt worden. In algemene zin maken wij die wel bekend. Sinds het afgelopen jaar hebben we dat steeds, iedere week, aangegeven. Dat is in

ieder geval anders dan in de jaren daarvoor en dat heb ik ook met uw Kamer afgesproken.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Het ging nu ineens over de namen, maar het ging mij meer over het feit dat als je F-16-vliegers wilt beschermen, het niet helpt als iemand een interview geeft waarin hij specifiek vertelt over zijn ervaringen, en dus ook over bombardementen. Het gaat niet over de namen, want de namen hoeven voor mij absoluut niet bekend te worden. Het ging meer over de gekke situatie dat ik dat al drie jaar hoor, en vervolgens een prachtig interview lees met een F-16-vlieger. Dan denk ik: maar dit was toch precies de reden waarom dit niet kon?

Mijn tweede vraag was: kunt u nou eens aangeven wat het causale verband is tussen het vrijgeven van data, en directe risico's, in dit geval voor onze F-16-vliegers? Zo'n verband heb ik tot op heden niet gehoord. In andere landen wordt hier wel voor gekozen, ondanks het feit dat ze meerdere vliegers hebben, die daarbij geen risico's lopen. Ik denk dat het interessant is voor ons om dat te weten. De Canadezen hebben juist het omgekeerde bewezen. Daar heeft men gezegd: hoe meer data en informatie je deelt, hoe minder onrust er is in je eigen land. Immers, jonge mensen met jihadistische neigingen, kregen van hun eigen Canadese overheid gewoon te zien wat er gebeurde. Dat is afschuwelijk, maar dat biedt dus daarmee geen ruimte meer voor allerlei filmpjes die gemanipuleerd zijn. Het is de overheid die verantwoordelijk is in een bepaalde coalitie, in een bepaalde oorlog, en die er zelf voor kiest: het is afschuwelijk, maar dit is het. Ik zou zo graag willen dat wij dat ook zouden doen.

Minister **Bijleveld-Schouten**:

We zijn het er overigens niet over oneens dat wij verantwoordelijk zijn en dat we dit met elkaar doen. Dat heb ik net tegen u al gezegd; daarover zijn we het gewoon eens. Daarom moeten we zo transparant mogelijk zijn. De Defensiemedewerker, de vlieger die in de documentaire van National Geographic vanuit Jordanië aan het woord kwam, noemde daarbij een aantal cijfers. Tot en met september zijn er volgens hem 300 missieopdrachten uitgevoerd, waarbij 40 keer sprake was van wapeninzet. Dat zijn precies dezelfde cijfers die ik ook aan u iedere week heb laten weten in het overzicht van Defensieoperaties. Dat is wat hij heeft gezegd. Hij heeft dus niets anders gezegd dan wat wij al bekend hebben gemaakt in dat weekoverzicht, dat wij iedere week verspreiden. Daarom vonden wij ook dat dit kon. Hij heeft het zo gezegd. Dat is wat er is gebeurd. Daarom, zeg ik u ook, hebben wij over het afgelopen jaar, misschien anders dan in het verleden, veel transparanter gerapporteerd dan we in het verleden deden. Ik zie mevrouw Ploumen knikken. Maar dat had ik ook met u afgesproken, dus dat hebben wij zo gedaan. Dat zijn de cijfers die deze vlieger heeft aangehaald. Die heeft uzelf ook kunnen lezen. Veel specifieker dan dat zijn wij niet bereid om het te doen. Dat is wat ik zeg. Dan komt weer het argument van de heer Bosman.

Dat neemt niet weg dat ik natuurlijk ook de vragen van mevrouw Karabulut c.s. heb gehoord. Zij sprak mij ergens anders vanmiddag daarop aan. Ik heb er in Het Parool een stukje over zien staan. U hebt met elkaar een aantal voorstellen gedaan over burgerslachtoffers, waarover we al vaker hebben gesproken. U doet dat ook weer vanuit het idee dat nu de F-16-missie is afgerond we daarover meer zouden kunnen zeggen. Op zich snap ik het dat u dat doet. Het proces en het standpunt van het kabinet heb ik u net nog een keer toegelicht, inclusief de procedure en de zorgvuldigheid die wij daarbij betrachten, inclusief het Openbaar Ministerie, wat ik echt een groot goed vind. Dit in aanvulling op wat de heer Bosman zei, namelijk dat we het zo doen dat we, nadat we zelf hebben gekeken, die gegevens ook aan het OM ter beschikking stellen om

zelfstandig te bepalen of er aanleiding is om vervolgonderzoek in te stellen. Dat is een goed proces, waarover we altijd transparant zijn. Ik heb heel snel gekeken naar de voorstellen die mij informeel zijn aangereikt. Ik weet niet of ze ook nog formeel tot mij komen. Ik zag dat er een aantal dingen in staat waarmee ik het gewoon niet eens ben, in die zin dat wij bijzonder intransparant zouden zijn. Dat ben ik gewoon echt niet met u eens. Maar er zitten een paar dingen in waarvan ik denk: oké, daar kunnen we nog wel eens naar kijken. Ik heb vandaag geen tijd gehad om daar meer dan een snelle blik op te werpen. Ik ben dus best bereid om dat te bestuderen en daarop in de volgende voortgangsrapportage wat specifiekter terug te komen.

De voorzitter:

Dat noteren we als een toezegging. Dat zullen we in de voortgangsrapportage gaan bekijken. Als u dat schriftelijk kunt doen, scheelt dat. Heeft mevrouw Karabulut op dit punt nog een vraag?

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Dank voor die toezegging. Maar ik zou niet per se willen wachten tot de volgende voortgangsrapportage.

Minister **Bijleveld-Schouten:**

Na de zomer?

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Direct na de zomer zou heel fijn zijn.

De voorzitter:

Misschien is «na het zomerreces» nog iets concreter.

Minister **Bijleveld-Schouten:**

Na de zomer lijkt me prima.

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Daarvoor dank. Maar mijn vraag gaat toch ook over het veiligheidsargument. Er is een aantal zaken. Het kabinet zegt zelf alles te willen doen om burgerslachtoffers te voorkomen. Als het veiligheidsargument zou opgaan, zouden we helemaal geen bombardementen moeten uitvoeren. Zowel de veiligheid van de militairen als de algehele veiligheid van de bevolking staat extra onder druk, zo schrijft de AIVD ook, door militaire interventies. Als we die redenering zouden volgen, zouden die niet uitgevoerd moeten worden. Toch stuurt de regering militairen uit en die bombarderen, met alle beste bedoelingen...

De voorzitter:

En uw vraag is?

Mevrouw **Karabulut** (SP):

Waaruit blijkt dat als coalitielanden in een evaluatie over de transparantie duidelijk de locaties en data en gebruikte munitie vrijgeven, het geen consequenties heeft voor de veiligheid? Als de burgerslachtoffers aankloppen bij de Nederlandse overheid en zeggen «daar en daar ben ik getroffen. Ik ben verlamd geraakt, mijn familie is gedood en mijn huis is gebombardeerd. Ik wil weten, alleen maar weten, of het klopt dat Nederland op dat moment heeft meegebombardeerd» dan vraag ik mij af welk recht zij hebben om uiteindelijk ook recht te kunnen doen aan die burgerslachtoffers.

De voorzitter:

Helder. Ik geef het woord aan de Minister.

Minister Bijleveld-Schouten:

Voorzitter. Ik ben het niet met u eens over de manier waarop inzet wordt gepleegd, maar daarover hebben we al eerder met elkaar gesproken. Ik zal in ieder geval in een reactie na de zomer serieus ingaan op de punten die u in uw stuk aanhaalt, maar ik ben het niet eens met uw inleiding. In eerste termijn bracht u het punt in waar de slachtoffers zich kunnen melden en hoe zij tot hun recht kunnen komen. Volgens mij was dat zoals u het in eerste termijn zei. Ik heb uw punt, dat u ook in het vorige debat naar voren hebt gebracht, serieus opgepakt en in coalitieverband hebben we daarover gesproken. Kan er niet een goed point of contact komen waar mensen zich kunnen melden?

In eerste instantie moeten de Iraakse burgers terechtkomen bij de Iraakse autoriteiten. Dat is de normale situatie. Daar horen zij terecht te komen. Dat is de situatie, het zijn Iraakse burgers, die in eerste instantie daar terecht moeten kunnen. Daarnaast houdt een team op het Amerikaanse hoofdkwartier CENTCOM zich fulltime bezig met het onderzoeken van meldingen van mogelijke burgerslachtoffers. We hebben nog eens aangegeven, ook in de gesprekken die ik heb gevoerd, dat het van groot belang is dat dit duidelijk is voor de mogelijke slachtoffers en dat zij weten waar zij terecht kunnen, dus dat kan bij CENTCOM.

Dat team – dat heb ik ook nog eens geverifieerd – werkt ook nauw samen met onder andere Airwars, degene die u net aanhaalde. Maandelijks publiceert ook de coalitie een openbaar overzicht dat ingaat op meldingen van mogelijke burgerslachtoffers als gevolg van het coalitieoptreden, dus het is helemaal niet zo dat daar geen openheid over is. Wat wel het geval is, is dat voor veel van de meldingen aan het adres van de coalitie nog bewijs ontbreekt om ze te kunnen verifiëren. Dat wordt dan weer onderzocht. Maar uw punt, dat u ook namens een aantal anderen hebt ingebracht, hebben wij serieus ingebracht en daarom kan ik u deze dingen ook zeggen en refereren we daar steeds weer aan. Dat is de normale weg die moet worden gegaan.

De voorzitter:

Minister, mag ik u voorstellen om dit verder schriftelijk naar de Kamer te sturen? Er liggen nog vragen van de heer Bosman.

Mevrouw Karabulut (SP):

Ik heb nog een vervolgvraag.

De voorzitter:

Heel kort dan, want de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking zit hier ook.

Mevrouw Karabulut (SP):

Voorzitter. Ieder land dat onderdeel uitmaakt van de coalitie die bombardeert of bombardeerde in Irak en Syrië, heeft een individuele verantwoordelijkheid. De Verenigde Staten en CENTCOM, die u noemt, hebben inderdaad vorderingen gemaakt, in overleg met ngo's, maar iedere lidstaat, ieder land dat bombardeert, heeft de individuele verantwoordelijkheid voor de individuele slachtoffers die het mogelijk heeft gemaakt. Dat zijn twee verschillende dingen. Daarom is het belangrijk dat Nederland zelf onderzoek doet. Wanneer iemand aanklopt en zegt: hé, klopt het dat u daar en daar, op dat moment heeft gebombardeerd? Dan moeten die antwoorden ook komen, en dat kan, blijkt ook uit andere voorbeelden. Ik heb toch stellig de indruk, maar ik kan niet zo goed verklaren waarom, dat men die openheid gewoon niet wil geven.

Minister Bijleveld-Schouten:

Ik ben het gewoon echt niet met mevrouw Karabulut eens op dit punt. Ik kan het eigenlijk niet mooier zeggen dan de heer Bosman het heeft

gezegd. Iedere keer na wapeninzet wordt ter plekke gekeken wat er is gebeurd. Dat wordt uitgezocht. Ik denk dat het misschien goed is om eens een briefing aan uw Kamer te geven. Misschien is het een goed idee om u eens te brieven over hoe dat proces nu gaat, zodat u het weet of zou kunnen weten. Dan wordt er ter plekke gekeken. Dan wordt ook die melding aan het OM gedaan. Die kunnen onafhankelijk kijken. Dan wordt er uitspraak gedaan of er al dan niet slachtoffers zijn gemaakt en of dat te wijten is aan Nederlandse inzet. Dat is het proces zoals we het kennen. Daarnaast heb je natuurlijk dat andere traject dat ik net heb geschetst, en het feit dat ik heb gezegd: ik wil serieus kijken naar wat u hebt aangegeven en bezien of we daar nog meer aan kunnen doen. Maar ik ben het echt met u oneens als u zegt dat wij volstrekt intransparant of iets dergelijks zijn. Dat is echt niet waar, want wij doen dit in volledige openheid en veel transparanter dan in het verleden is gebeurd. Iedere week hebben wij dit gemeld. Daarom konden vliegers ook in algemene zin melden wat er was gebeurd, omdat dat dezelfde cijfers waren die wij ook iedere week op internet hebben gepubliceerd. Wij kijken wel naar de mogelijkheden die er ook voor burgers moeten zijn om uiteindelijk tot hun recht te komen. Want dat punt neem ik wel heel serieus. Dat moet in eerste instantie in Irak en via de leiding daar. Maar ik zal naar uw elfpuntenplan kijken en daar na de zomer bij u op terugkomen.

De voorzitter:

Dank voor uw aanbod voor een technische briefing. Wij hebben die eerder gehad in Jordanië door de vliegers zelf. Althans een deel van de vaste commissie voor Defensie, kan ik me nog goed herinneren. Dat was een tijd geleden. Maar we zullen in de commissie inventariseren of hier behoefte aan is. Dank voor het aanbod. Kunt u afronden?

Minister Bijleveld-Schouten:

Ja, want ik had eigenlijk alleen de vraag van de heer Bosman nog over de aantallen mensen die getraind worden door de NATO-missie in Irak. Die is nog in opbouw en zit in de initiële fase. Er wordt al wel voortdurend advies gegeven. Het doel van de missie is bijdragen aan een transparante, effectieve en goede veiligheidssector in Irak. Het gaat hier natuurlijk om de «hold»-kant, waarbij je de stabiliteit houdt. Het is dus een adviesmissie. Die hele capaciteit is in ontwikkeling. Het aantal mensen kan ik u niet zomaar noemen, maar in de volgende rapportage zullen we wat specifiek ook de aantallen mensen waarom het gaat meenemen. Dan zijn we daar natuurlijk al een tijdje mee bezig.

Volgens mij waren dat alle antwoorden die ik moest geven.

De voorzitter:

Dan dank ik u hartelijk voor de beantwoording. Mevrouw Ploumen heeft nog een vraag. Heel kort, want ik wil echt recht doen aan de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Die kans willen wij haar allemaal geven. Tegelijkertijd denk ik dat het ook fair is om juist het onderwerp van de burgerdoden goed en gedegen te behandelen. Daarom is het ook fijn dat de Minister daarop schriftelijk wil ingaan. Ik zou nog twee dingen specifiek aan haar willen meegeven. Wij hebben een gesprek gehad met onderzoekers van Amnesty die ter plekke aanwezig zijn en dan bedoel ik gewoon «on the ground», om maar even die vreselijke uitdrukking gebruiken. Wat zij onder andere signaleren, is dat bijvoorbeeld de targeting technisch wel goed kan verlopen – er zijn coördinaten die worden vastgesteld volgens dat proces en het hele proces wordt keurig doorlopen – maar dat om het verkeerde gebouw blijkt te gaan. Dus het doel was vier gebouwen verder. Dan heeft dus in technische zin niemand een fout gemaakt – wie wil dat ook doen? – maar

feitelijk is er wel iets fout gegaan. Fysiek onderzoek ter plekke om dat na te gaan is denk ik essentieel. Dat is onderdeel van onze plannen. Ik zeg het met enige nadruk, omdat niemand van ons de indruk wil wekken dat er niet zorgvuldig gehandeld wordt. De vraag is de volgende. Er gaan dingen fout. Niet met opzet, maar we willen daar wel heel graag van leren. Ik weet ook dat mensen die betrokken zijn bij deze operaties dat willen. Ik zou de Minister dus willen uitnodigen om ook met dat oog te kijken en niet alleen te kijken of alle procedures precies zijn gevolgd. Het gaat erom of de input van die procedures de juiste is geweest. En tot wat voor resultaat heeft dat geleid? Ik kijk dus zeer uit naar de brief. Ik vind het niet correct als we hier een gepolariseerd debat over voeren. Iedereen heeft bewondering voor de mensen die daar hun leven geven voor de veiligheid van anderen en iedereen wil heel graag dat daarbij onschuldige slachtoffers vermeden worden.

De voorzitter:

Helder. Wij wachten de reactie van de Minister op het plan af.

Minister Bijleveld-Schouten:

Ik ben het eens met uw stelling, dus daar hoeft ik verder niet op te reageren. Ik heb er zelf ook iets over gezegd. Het is natuurlijk ook geen makkelijk werk wat er gebeurt. Het is ingewikkeld werk dat onze mannen en vrouwen daar moeten doen. Daar kunnen we alleen maar het grootste respect voor hebben. Ik zal het punt gewoon meenemen.

De voorzitter:

Helder. Dan gaan we naar de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Minister Kaag:

Ik heb een paar vragen, die ik zo kort mogelijk zal beantwoorden. Mevrouw Karabulut vroeg naar de situatie in Idlib. Zoals mevrouw Karabulut weet, is de situatie daar ronduit verontrustend. Er vindt een continue verslechtering plaats. Er zijn bombardementen. 230.000 burgers zijn additioneel ontheemd geraakt in de periode tussen 29 april en 3 mei. Er zijn meer dan 160 doden gevallen. Zoals helaas de rigueur is geworden in het Syriëconflict, zijn er naar schatting twintig ziekenhuizen en gezondheidsfaciliteiten en vijftig scholen geraakt. We hebben nog geen onafhankelijk onderzoek waarop we kunnen bouwen, maar we weten dat in heel veel conflictsituaties, ook in Syrië, dit soort faciliteiten en de mensen, de artsen en het verplegend personeel, juist het doelwit zijn. Het is een grove schending van internationaal humanitair oorlogsrecht.

Een aantal humanitaire organisaties en civiele medewerkers hebben nog steeds de moed om door te gaan. Ze proberen nog steeds hulp te verlenen, maar sommige ngo's hebben hun activiteiten moeten staken, simpelweg vanwege de grote onveiligheid. Dat is met name zo in zuid-Idlib en rondom Aleppo en Hama.

Nederland steunt Syrië in bredere zin ook dit jaar weer op humanitair vlak. Dat zeg ik in reactie op een vraag van de heer Van der Staaij. Op dit moment hebben we ongeveer 15,2 miljoen euro toegedeeld. Dat gaat zowel via VN-organisaties en het Rode Kruis, als via de Dutch Relief Alliance, de DRA. Die doen allemaal uitstekend werk onder heel moeilijke en onveilige omstandigheden.

Er is ook een vraag van de heer Van der Staaij of het budget afdoende en voldoende is voor de stabilisatie. Ik meende dat de vraag betrekking had op de situatie binnen Syrië. Ik heb net al gemeld dat we alleen financieren via VN-organisaties, de Rode Kruisbeweging en de DRA. In 2018 financierde Nederland 27 miljoen, maar daar zat nog een grote component van de NLA-activiteiten et cetera bij. Dit jaar is het 15 miljoen, omdat we alleen

kiezen voor VN, Rode Kruis en DRA. We blijven wel altijd kijken waar er nog noden zijn. In bredere zin is het helaas zo dat voor de meeste humanitaire en zeker voor de conflictgerelateerde crises het geld nooit voldoende is. Maar Nederland is wel een hele genereuze donor. Wij zijn nummer zes voor de regio, ook dit jaar weer. Als je alleen naar de Europese landen kijkt, zijn we nummer vier. Ik denk dat we heel goed meedoen, maar we kijken altijd scherp naar de noden.

De interesse om dit soort appeals of oproepen te financieren neemt af, ook voor de Syriëcrisis. Dat is een grote zorg. Er begint een soort donormoeheid op te treden en dat is vaak een groot risico. De noden worden niet alleen niet geledigd, ze nemen eigenlijk alleen maar toe. In het kader van de opvang in de regio neemt het aantal vluchtelingen en ontheemden dat onder de armoedegrens komt te vallen, alleen maar toe. Het zit nu zeker boven de 70%. Degenen die nog wat middelen hadden, zijn die inmiddels kwijt. Dat blijft een voortdurend punt van zorg.

De heer Bosman vroeg naar de ontmijning in Syrië. Op dit moment steunt Nederland de ngo HALO Trust. U kent die misschien nog wel uit de tijd van prinses Diana. Zij was daar een patron van. Het gaat om een vierjarig programma voor het noordwesten van Syrië, van 2016 tot 2020. Vanwege de situatie in situ kan hierdoor geen actieve demining plaatsvinden. Ze doen nu meer aan outreach en informatieverstrekking over de risico's van beminde gebieden. Daar kunnen veel levens mee gered worden, maar het is natuurlijk beter als de terreinen en wegen weer mijnvrij gemaakt kunnen worden. Verder steunen wij vanuit Nederland UNMAS, de VN-organisatie voor ontmijning, ook voor hun werk wereldwijd en daar valt in de keuze van UNMAS ook Syrië onder. Dat gaat via de gebruikelijke VN-coördinatie ter velde.

Dan de laatste vragen van de heer Bosman en uzelf, voorzitter. Wat doet Nederland nu om in Irak jezidi's te helpen, om uitvoering te geven aan de moties natuurlijk, maar ook inzake prioriteitsstelling? Zoals wel vaker is besproken hier, maar ook in mijn eigen commissie op het gebied van ontwikkelingshulp en humanitaire hulp, kijken we bij alles wat we doen altijd vanuit het kenmerk kwetsbaarheid. Kwetsbaarheid wordt breed getrokken. Dan kom je vaak uit bij bijzondere bevolkingsgroepen of bij de lhbt-gemeenschap. Wij geven steun via opvang in de regio. Er wordt ook onderwijs gegeven in de bevrijde gebieden in Irak, waaronder in Sinjar. Via de VN wordt er gekeken naar werkgelegenheid. Beide programma's richten zich op kwetsbare groepen. Dat zijn niet alleen jezidi's, maar ook andere kwetsbare groepen, met speciale aandacht voor jezidi's.

We hebben een nieuw partnerschap dat wordt gerund via UNHCR, UNICEF, de Wereldarbeidsorganisatie, International Finance Corporation – een internationaal financieringsbedrijf, maar het is een corporatie – en de Wereldbank. Wij geven een bijdrage aan het verstrekken van juridische hulp, toegang tot documentatie – ontzettend belangrijk – onderwijs en toegang tot de arbeidsmarkt, weer in het bijzonder gericht op kwetsbare groepen, waaronder de jezidi's. Dan zijn er nog subsidiekaders verstrekt aan drie organisaties. SPARK is daar een van en die kijkt naar onderwijs en arbeidsbemiddeling voor vluchtelingen en kwetsbare gastgemeenschappen. Een speciaal programma wordt gefinancierd dat wordt gerund via Terre des Hommes. Dat zet zich in in Tal Afar, voor de bescherming en ook voor psychosociale steun aan kwetsbare teruggekeerde jongeren, waaronder jezidi's.

Als we kijken naar stabilisatie, dan doen we dat via UNDP en dat gaat over het herstellen van basisvoorzieningen in onder andere Sinjar. Een nieuwe bijdrage van 10 miljoen euro wordt overwogen. We zijn daar op dit moment mee bezig. Weer terugkomend op het verminderen van mogelijke slachtoffers door de aanwezigheid van landmijnen en explosieve oorlogsresten steunen wij UNMAS ook in Irak. We kijken juist ook weer naar een bijdrage in Sinjar. Nederland financiert ten laatste ook nog Norwegian People's Aid, dat diensten verleent op het gebied van de

ondersteuning bij seksueel en gendergerelateerd geweld, waaronder psychosociale hulp en overlevingstraining, als ik het zo mag noemen, en de re-integratie van kwetsbare ontheemden, waaronder met name jezidivrouwen en -meisjes. Wij ondersteunen ook nog het onderzoeksmechanisme voor de misdaden van ISIS in Irak met een half miljoen euro voor de bescherming van getuigen en de ondersteuning van slachtoffers, en daaronder vallen natuurlijk ook weer met name jezidi's en/of christenen.

Meneer Van der Staaij had het over de oproep van de bisschop. Dat is inderdaad een breder probleem in het Midden-Oosten, met name natuurlijk in crisisgebieden. Het is een enorm sociaal en cultureel verlies voor de bredere gemeenschap in dat soort landen. Het mozaïek van het Midden-Oosten was juist de aanwezigheid van vele geloofsgemeenschappen. De christelijke bevolkingsgroepen hebben altijd een enorme bijdrage geleverd aan die landen op politiek, cultureel en sociaal niveau. We kunnen dit alleen betreuren, en daarom zullen wij ook alles doen om na te gaan hoe er in het bijzonder gekeken kan worden naar continue steun voor juist die gemeenschappen. Dat is ook heel belangrijk voor de stabilisatie en het herstel van de sociale cohesie van die landen.

De voorzitter:

Tot zover, begrijp ik. Dan dank ik de ministers voor hun beantwoording in eerste termijn. Ik kijk naar de klok en constateer dat we nog een minuut of zeven hebben voor nog een prangende vraag, niet meer voor een hele tweede termijn, want dan gaat de tijd al op aan de vragen. Maar mocht er nog een prangende vraag zijn, dan kunt u die nu stellen. Mevrouw Belhaj.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Voorzitter. Ik dank de ministers voor de beantwoording van de vragen en verzoek u daarom om een VAO. Punt.

De voorzitter:

Kunt u ook aangeven op welk punt dat eventueel is?

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Ik moest het kort houden.

De voorzitter:

Maar u krijgt vijf seconden om in ieder geval het onderwerp te noemen.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Met betrekking tot de burgerslachtoffers.

De voorzitter:

Kijk, goed. Dat is genoteerd. Dan komt er een VAO. Meneer Bosman.

De heer **Bosman** (VVD):

Het staat iedereen vrij om een VAO aan te vragen, maar volgens mij heeft de Minister een toezegging gedaan voor een brief met alles erop en eraan. Dus natuurlijk kan dat VAO aangevraagd worden en kunnen we daar best moties over indienen, maar ik vind het een beetje een bijzondere constructie, aangezien de Minister hier een serieuze toezegging doet dat hij het hele verhaal nog een keer duidelijk zou gaan uitleggen. Maar goed.

Mevrouw **Belhaj** (D66):

Wat ik bijzonder vind, is dat iemand anders het bijzonder vindt dat ik een VAO aanvraag. De Minister heeft mooi aangeboden om een reactie te geven. De heer Bosman kan niet weten wat er in mijn hoofd zit. We zullen dus even moeten afwachten of het bijzonder is of niet, maar ik dank hem hartelijk voor de prettige feedback.

De voorzitter:

Maar dan is de vraag nog wel of u het VAO wil vóór de beantwoording door de Minister, want dat kan misschien nog verschil maken. Of zegt u dat u eerst de brief afwacht? Die komt pas na de zomer, maar we zitten over een paar weken al tegen het zomerreces aan; ja, het komt er alweer aan! Mevrouw Belhaj geeft aan dat het VAO na de zomer zou kunnen, na ontvangst van de brief. Dan is de brief misschien heel nuttig voor het VAO. Ik kijk nog even naar mevrouw Karabulut.

Mevrouw Karabulut (SP):

Omdat de Minister die brief gaat schrijven, wil ik de Minister ook nog even vragen of zij op de hoogte is van het verschil tussen de theorie en de praktijk. Want het onderzoek dat het OM verricht, gebeurt op basis van beelden uit de F-16's. Het grote probleem is nu eenmaal dat de coalitie structureel al jarenlang onderrapporteert wat burgerslachtoffers betreft. De mensen die dan ter plekke gaan kijken, zien dat er ondanks dat zorgvuldige proces toch burgerslachtoffers vallen. Daarom is het enorm belangrijk dat er onderzoek ter plekke wordt gedaan, dat dat ook publiek wordt gedaan en dat we onze individuele verantwoordelijkheid nemen. Er zijn echt meters rapporten over geschreven en er zijn interessante ontwikkelingen, ook in de Verenigde Staten. Ik zou de Minister adviseren ook dat mee te nemen wanneer zij die hopelijk zeer uitgebreide brief, waarin ze zo veel mogelijk voorstellen gaat overnemen, gaat schrijven naar de Kamer.

De heer Bosman (VVD):

Een kleine toevoeging, ook voor die brief, ten aanzien van de praktijk. Misschien is het ook goed om te kijken hoe het met het thuisfront gaat, daar waar allerlei zaken in de bekendheid komen, en wat de zorgen van het thuisfront zijn ten aanzien van de bekendheid en de herleidbaarheid van de brieven.

Mevrouw Karabulut (SP):

Even als reactie hierop: het gaat niet om namen, het gaat niet om namen, het gaat niet om namen.

De voorzitter:

Er liggen verschillende verzoeken aan de Minister en we laten het aan de Minister hoe zij de brief vormgeeft.

Minister Bijleveld-Schouten:

Ik heb ze allemaal gehoord.

De voorzitter:

Ja, ze zijn allemaal door de Minister begrepen en de Minister komt erop terug met een brief. Zijn er nog andere prangende vragen bij de commissieleden? Mevrouw Ploumen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik heb geen prangende vraag, maar we hebben over een voortgangsrapportage gesproken en ik zou van de gelegenheid gebruik willen maken om alle Nederlanders te bedanken die betrokken zijn bij – laten we het zo maar zeggen – de opvang van mensen maar ook het verkrijgen van gerechtigheid. Een deel van het gevecht is gevochten en nu komen we in een fase waarin niet alleen opvang en wederopbouw nodig zijn, maar waarin de slachtoffers ook recht moet worden gedaan. En er zijn in die regio heel veel slachtoffers: slachtoffers van IS en slachtoffers van Assad. Ik zou dus iedereen willen bedanken die aan die strijd mee heeft gedaan, maar ik zou zeker ook alle hulpverleners willen danken en alle mensen die nu ter plekke onderzoek doen: Irakezen, Syriërs, mensen van allerlei

achtergronden. Ik moet zeggen dat zij zich beter met elkaar verstaan dan wij vanavond hier hebben gedaan. Dat spijt me oprecht, maar vooral dus dank aan iedereen.

De voorzitter:

Dat waren een constatering en een bedankje. Ik kijk nog even naar de andere leden. Als er verder geen vragen zijn, dan dank ik de leden en de bewindspersonen en hun ondersteuning. Ik noem nog even de toezeggingen.

- De Kamer ontvangt de notificatie als het verzoek van de Verenigde Staten over de Nederlandse bijdrage aan het veiligheidsmechanisme concreter is, als er iets te notificeren is.
- Na het zomerreces krijgt de Kamer een reactie van de Minister van Defensie op de voorstellen van de Kamerleden voor meer transparantie over de burgerslachtoffers, inclusief het gevaar van herleidbaarheid richting het thuisfront.
- De Minister heeft een technische briefing aangeboden over de procedure ten aanzien van de transparantie over de bombardementen. De commissie voor Defensie zal dit gaan bespreken in de procedurevergadering.

Ik dank iedereen voor de bijdragen en de aandacht en ik dank het publiek voor de aanwezigheid.

Sluiting 21.29 uur.